

Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ / ΔΕΞΙΑ¹

των Stéphane Marcel - Didier Witkowski

Μετάφραση: Χρ.Βερναρδάκης

Εισαγωγή

Αποσταθεροποιημένη από τις συνεχείς εναλλαγές στην εξουσία, συκοφαντημένη στο όνομα της ανανέωσης της πολιτικής ζωής, καταδικασμένη από αρκετούς πολιτικούς που αναζητούν αναφορές σε καινούργιες διαιρετικές τομές, όπως η Ευρώπη ή η Δημοκρατία, η διάκριση αριστερά / δεξιά επανεμφανίστηκε με νέα σφοδρότητα μετά τα κατακλυσμικά γεγονότα της 21^{ης} Απριλίου².

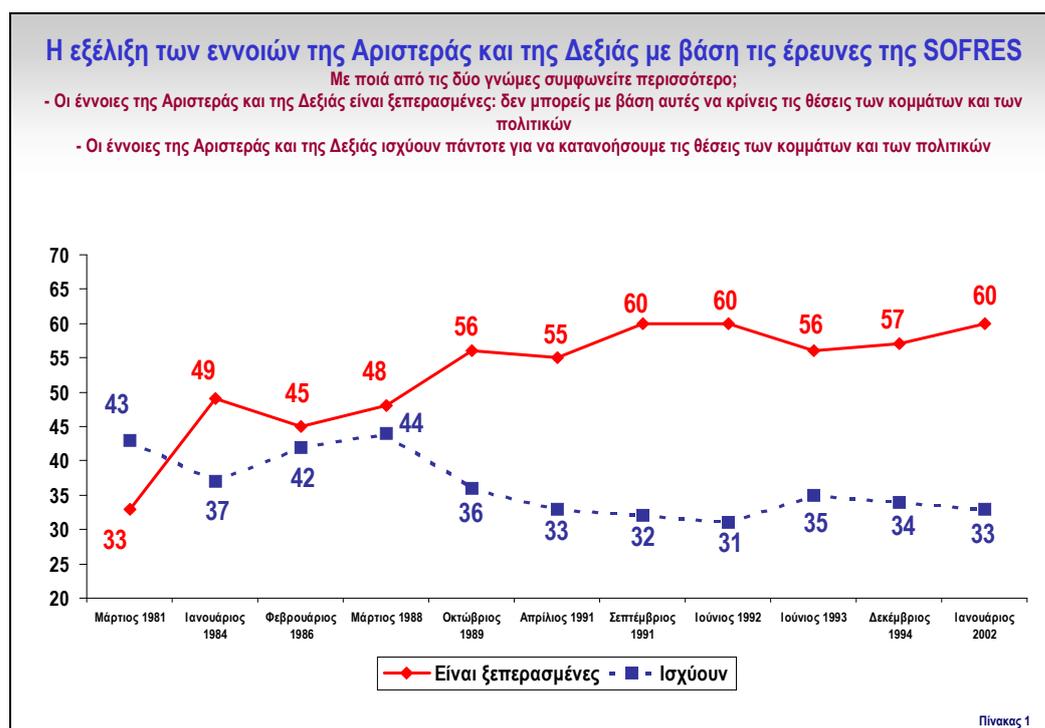
Σύμφωνα με πολλούς σχολιαστές και πολιτικούς παράγοντες, το γεγονός, σε τελική ανάλυση, ότι οι δύο υποψήφιοι των προεδρικών εκλογών που ήταν τα φαβορί της αναμέτρησης είχαν αμβλύνει την ένταξή τους στους δύο πολιτικούς χώρους – ο μεν Ζοσπέν αποφεύγοντας να προβάλει τη ‘σοσιαλιστική’ του ταυτότητα ο δε Σιράκ στηριζόμενος στην προεδρική του ιδιότητα, που εκ της θεσμικής της φύσεως θέλει να είναι υπεράνω των πολιτικών διαιρέσεων - υπήρξε ένας από τους βασικούς λόγους που δεν τους επέτρεψε να ξεπεράσουν από κοινού το 26% των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων. Εκ του αποτελέσματος θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ’ όψιν την άποψη, ότι η μεγάλη αναποφασιστικότητα των εκλογέων έως τις τελευταίες ημέρες της προεκλογικής περιόδου (40% του εκλογικού σώματος, ποσοστό που δεν είχε ποτέ άλλοτε εμφανιστεί σε προεδρικές εκλογές) επιβεβαιώνει την αδυναμία του εκλογικού σώματος και των πολιτών να αυτοτοποθετηθούν μέσα σε ένα πολιτικό τοπίο που έχει γίνει πολύ σύνθετο και που έχει συσκοτιστεί από την εντεινόμενη σύγκλιση των πολιτικών προγραμμάτων και των ιδεολογικών τοποθετήσεων των κομμάτων διακυβέρνησης. Γεγονός που εξηγεί, επίσης, την αυξημένη αποχή, την επιστροφή των ακραίων πολιτικών επιλογών, τη χρεοκοπία προσπαθειών να υπερβούν τη διάκριση αριστερά / δεξιά (όπως δείχνει το απογοητευτικό ποσοστό του Ζ.Π.Σεβενεμάν) και τη σχεδόν ολοκληρωτική εξαφάνιση του πολιτικού κεντρισμού.

Ωστόσο, είμαστε σίγουροι ότι ο άξονας αριστερά / δεξιά διατηρεί ακόμη τη σημασία του στα μάτια των ίδιων των γάλλων/ίδων πολιτών; Για να βεβαιωθούμε γι’ αυτό θα έπρεπε να δείξουμε ότι, από τη μια πλευρά η κλίμακα αριστερά / δεξιά παραμένει ένας αποτελεσματικός δείκτης της αυτοτοποθέτησης των πολιτών και από την άλλη πλευρά αυτή η πολιτική τοποθέτηση (στην αριστερά ή στη δεξιά) παραπέμπει σε διαφορετικές αξίες, σε διαφορετικό περιεχόμενο. Κάτι το οποίο τουλάχιστον σε πρώτη ανάγνωση δεν επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία, τα οποία δείχνουν ότι το 60% των γάλλων/ίδων πολιτών χαρακτηρίζει την αντίθεση αυτή ‘ξεπερασμένη’ και μη ικανή να χαρακτηρίσει τις «πολιτικές θέσεις που παίρνουν στην πράξη τα πολιτικά κόμματα και οι πολιτικοί» (**Πίνακας 1**). Πώς γίνεται να απορρίπτουμε τη διάκριση αριστερά / δεξιά ως τρόπο ανάγνωσης (κατανόησης) της πολιτικής αντιπαράθεσης και

¹ Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε στον ετήσιο τόμο της γαλλικής SOFRES *L'état de l'opinion 2003*, (επ. Olivier Duhamel – Philippe Méchet), éd. Du Seuil, υπό τον τίτλο *Il faut sauver le clivage gauche-droite*, pp. 95-122. Τα δεδομένα που παρουσιάζονται στηρίζονται σε έρευνα της SOFRES για λογαριασμό του Ιδρύματος Jean-Jaurès και του περιοδικού *Nouvel Observateur*.

² (Σημ. του μεταφραστή) Οι συγγραφείς αναφέρονται στις γαλλικές προεδρικές εκλογές της 21^{ης} Απριλίου 2002, οι οποίες έφεραν στο δεύτερο γύρο τον ακροδεξιό υποψήφιο Ζαν-Μαρί Λεπέν, ενώ έδωσαν στον σοσιαλιστή Λιονέλ Ζοσπέν την τρίτη θέση με 16%. Η «έκπληξη» Λεπέν συντάραξε το γαλλικό πολιτικό σύστημα και συζητήθηκε ευρέως σε όλον τον κόσμο.

να εξακολουθούμε να αυτοτοποθετούμαστε στην κλίμακα αυτή; Θα επανέλθουμε στο τέλος του άρθρου σ' αυτό το φαινομενικώς παράδοξο³.

Βασισμένη στις κλασικές ερωτήσεις της SOFRES, πολλές από τις οποίες χρησιμοποιούνται περισσότερο από 20 χρόνια, η παρούσα εργασία που πραγματοποιήθηκε για το Ίδρυμα Jean Jaurès και τον Nouvel Observateur στις αρχές του 2000, θα μας επιτρέψει να διαμορφώσουμε μια χαρτογράφηση της διάκρισης αριστερά / δεξιά τις παραμονές των εκλογών του 2002 και να αποτιμήσουμε τις εξελίξεις στο βάθος μιας δεκαετίας.

1. Η τοποθέτηση στην αριστερά, το κέντρο και τη δεξιά

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να αυτοτοποθετηθεί κανείς στον άξονα αριστερά / δεξιά. Μπορεί να εκφράσει ρητορικά την τοποθέτησή του στον ένα ή στον άλλο πολιτικό χώρο («είμαι αριστερός», «είμαι δεξιός», ή «δεν είμαι ούτε αριστερός ούτε δεξιός»), μπορεί επίσης να υποδείξει την εγγύτητά του σε κάποιο κόμμα (κλίμακα «κοντά / μακριά») και εξ' αυτής να συναχθεί το συμπέρασμα για το αν ανήκει στον ένα ή στον άλλο χώρο (με τις γνωστές ατέλειες που παρουσιάζονται στην ερευνητική εμπειρία: απουσία ενός πραγματικά κεντρώου κόμματος, διαφωνίες ως προς την κατάταξη του κόμματος των Πρασίνων ή του κόμματος των «Κυνηγών-Ψαράδων»). Επιλέξαμε κατ' αρχήν να βασιστούμε στην κλασική επταβάθμια κλίμακα της SOFRES⁴, που επιπλέον έχει την αξία να χρησιμοποιείται περισσότερο από τριάντα χρόνια και να παρουσιάζει τον άξονα αριστερά / δεξιά ως μια χωρική διάσταση⁵ (Πίνακας 2).

³ Το παράδοξο αυτό έχει ήδη υπογραμμιστεί από τον Guy Michelat στο άρθρο του «La dimension gauche-droite est-elle encore d'actualité?», στον τόμο *Données Sociales* 1990, Paris, INSEE.

⁴ (Σημ. του μεταφραστή) Πρόκειται για την αυτοτοποθέτηση σε μια κλίμακα 1-7, όπου το 1 είναι το πιο αριστερό άκρο και το 7 το πιο δεξιό. Στην Ελλάδα χρησιμοποιείται παραδοσιακά στις πολιτικές έρευνες περισσότερο η κλίμακα 1-10 (όπου 1 το πιο αριστερό άκρο και 10 το πιο δεξιό).

⁵ Για την ιστορία των δεικτών πολιτικής τοποθέτησης, βλ. το άρθρο του Jean Chiche και της Elisabeth Dupoirier «Echelle gauche-droite et choix politique», στον τόμο των E. Dupoirier & J.-L. Parodi, *Les Indicateurs socio-politiques aujourd'hui*, Paris, ed. L'Harmattan, 1997.

Η τοποθέτηση στην κλίμακα Αριστερά / Δεξιά (ποσοστά %)

Κατατάσσουμε συνήθως τους πολίτες σύμφωνα με τις γνώμες τους σε μία κλίμακα από το 1 έως το 7. Όπως βλέπετε υπάρχουν δύο μεγάλες ομάδες: η αριστερά και η δεξιά. Μπορούμε να αυτοτοποθετηθούμε περισσότερο ή λιγότερο προς τα αριστερά, ή περισσότερο ή λιγότερο προς τα δεξιά. Εσείς προσωπικά που θα κατατάσσατε τον εαυτό σας στην κλίμακα αυτή;

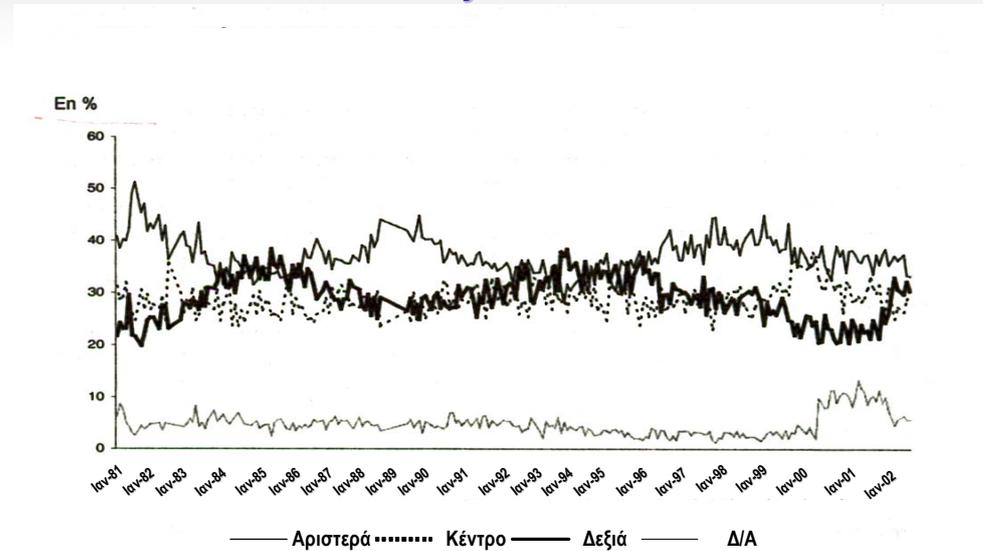
1	2	3	4	5	6	7	Δεν απαντώ
Άκρα Αριστερά	Αριστερά				Δεξιά		
						Άκρα Δεξιά	
Ιανουάριος 2002							
2	9	27	26	21	5	1	9
38				27			
Ιανουάριος 1992							
1	9	25	26	24	9	2	4
35				35			
Ιανουάριος 1982							
1	14	27	28	18	6	1	5
42				25			

Πίνακας 2

1.1. Μια πραγματικότητα που αφορά πάνω από το 90% των γάλλων/ίδων πολιτών

Ας υπογραμμιστεί εξ' αρχής το γεγονός, ότι τον Ιανουάριο του 2002 το 91% των γάλλων/ίδων πολιτών αυτοτοποθετείτο στην κλίμακα αριστερά / δεξιά, ενώ μόνο το 9% δεν τοποθετείτο απορρίπτοντάς την. Το ποσοστό συνεπώς της άρνησης αυτοτοποθέτησης είναι πολύ μειωηφικό, παρά το γεγονός ότι με βάση τις μηνιαίες έρευνες παρατηρείται μια αυξητική τάση από τον Μάιο του 2000 έως τον Απρίλιο του 2002 (*Πίνακας 3*).

Η εξέλιξη της κατάταξης στην κλίμακα Αριστερά / Δεξιά από το 1982 έως το 2002

Πίνακας 3

Γνωρίζουμε όμως από άλλες εργασίες, ότι η τοποθέτηση στη μεσαία θέση της κλίμακας (δηλ.στη θέση 4) εκφράζει επίσης, με κάπως πιο μετριοπαθή τρόπο, την αδυναμία ή και την άρνηση επιλογής ανάμεσα στους δύο πολιτικούς χώρους, παρά τις υπαρκτές διαφορές που εμπεριέχουν και μεταξύ τους οι τρεις θέσεις και της μιας και της άλλης πλευράς.

Το 2002, όσοι επιλέγουν να τοποθετηθούν στη μεσαία θέση της κλίμακας αποτελούν το 26%, δηλαδή ποσοστό που ελάχιστα διαφοροποιήθηκε τα τελευταία είκοσι χρόνια (28% ήταν το παρατηρηθέν ανάλογο ποσοστό το 1982).

Οι γάλλοι πολίτες εξακολουθούν λοιπόν να αυτοτοποθετούνται στη μεγάλη τους πλειοψηφία στην κλίμακα αριστερά / δεξιά, δείχνοντας έτσι την προσήλωσή τους σ'αυτόν τον τρόπο ορισμού του πολιτικού τοπίου. Βεβαίως, σε κάθε περίπτωση με αποχρώσεις, διότι η φύση της τοποθέτησης στο μέσον διαφοροποιήθηκε σαφώς κατά τη δεκαετία που διανύσαμε. Το 1992 αυτοί που αυτοτοποθετούνταν στη θέση 4 της κλίμακας έφθαναν το 47% εξ' όσων ενδιαφέρονταν για την πολιτική, ενώ το 2002 έφθαναν μόλις το 38%. Η αποπολιτικοποιημένη ρευστότητα της μεσαίας θέσης, που αποτελείται από όσους με παλαιότερους όρους θα αποκαλούσαμε «βάλτους», αυξήθηκε λοιπόν αυτά τα τελευταία χρόνια σε βάρος του πραγματικού πολιτικού κέντρου. Το να αυτοτοποθετείται κανείς στο μέσον της κλίμακας αριστερά / δεξιά παραπέμπει ολοένα και περισσότερο σε μια τοποθέτηση άρνησης της πολιτικής.

1.2. Η τοποθέτηση στην κλίμακα αριστερά / δεξιά και η πολιτική συγκυρία

Η εξέλιξη της αυτοτοποθέτησης στην αριστερά και στη δεξιά δείχνει ότι υπάρχουν ορισμένα μόνιμα και συμπαγή χαρακτηριστικά, διαμορφωμένα σε βάθος χρόνου, τα οποία μπορούν να συμπεκνωθούν ως εξής:

- η τοποθέτηση στην αριστερά είναι σχεδόν πάντοτε κυρίαρχη και τοποθετείται στα τελευταία είκοσι χρόνια κατά μέσον όρο στο 37% της γαλλικής κοινωνίας.
- οι πολίτες που αυτοτοποθετούνται στη δεξιά φθάνουν περίπου το 30%.
- οι πολίτες που αυτοτοποθετούνται στο μέσον της κλίμακας είναι περίπου 27%, ωστόσο μόνον το 10% εξ'αυτών είναι πραγματικοί κεντρώοι, δηλαδή «πολιτικοποιημένοι κεντρώοι».

Παρατηρούμε από τα παραπάνω ποσοστά, ότι εξακολουθεί στη γαλλική κοινωνία να είναι πιο δύσκολο να αυτοτοποθετηθεί κανείς στη δεξιά απ'ότι στην αριστερά, εξαιτίας της πολιτισμικής ηγεμονίας της αριστεράς μεταπολεμικά που κατάφερε να εκφράσει την κοινωνική πρόοδο απέναντι στο συντηρητισμό.

Αν διαχωρίσουμε περισσότερο αυτά τα μόνιμα χαρακτηριστικά, θα παρατηρήσουμε κάποιες επιπλέον εξελίξεις συνδεδεμένες με την πολιτική συγκυρία, εξελίξεις που δείχνουν πως η αυτοτοποθέτηση στην κλίμακα αριστερά / δεξιά δεν παραπέμπει σε μια σαφή και κρυστάλλινη ταυτότητα. Διαβάζοντας τον Πίνακα 3 διακρίνει κανείς πολύ καθαρά τις μεγάλες αλλαγές στη γνώμη των πολιτών και τις πολιτικές εναλλαγές πίσω από την αυτοτοποθέτηση των εκλογέων. Η τελευταία είναι, όπως είδαμε παραπάνω, άνισα κατανομημένη υπέρ της αριστεράς. Συνεπώς, οι ευνοϊκές για την δεξιά φάσεις εμφανίζονται περισσότερο ως στιγμές ανισορροπίας ανάμεσα στους δύο χώρους. Αυτό δεν μας εμποδίζει να αναγνωρίσουμε μια αριστερή πλειοψηφία από το 1981 έως το 1984, από το 1987 έως το 1992, από το 1996 έως το 2002, καθώς και μια περιστασιακώς κυρίαρχη δεξιά από το 1984 έως το 1987 και από το 1992 έως το 1995.

Εάν εξετάσουμε τώρα τα αποτελέσματα μήνα-μήνα, με έμφαση κυρίως στις χρονιές που είχαμε πολιτική μεταβολή, παρατηρούμε ότι ο συσχετισμός μεταξύ αριστεράς και δεξιάς αλλάζει κατά βάση πριν τις εκλογές και όχι μετά. Μεταμορφώνεται κατ'αυτόν τον τρόπο περισσότερο σε ένα δείκτη που δείχνει την έκβαση της εκλογικής

αναμέτρησης και δεν καθορίζεται από το αποτέλεσμα των εκλογών⁶. Οι αλλαγές λοιπόν της τοποθέτησης στον άξονα αριστερά / δεξιά έχουν σχέση με τις εκλογικές συμπεριφορές. Για να το επιβεβαιώσουμε, μπορούμε να αντιπαραβάλουμε την εξέλιξη αυτής της ταξινόμησης με τον δείκτη του συσχετισμού δύναμης αριστεράς / δεξιάς στην κοινή γνώμη. Ο δείκτης αυτός, που κατασκευάζεται με βάση τη δημοτικότητα (αποδοχή) των πολιτικών κομμάτων της αριστεράς και της δεξιάς, διατηρεί στενή σχέση με τις εκλογικές εναλλαγές, παρά το γεγονός ότι στη σύνθεσή του δεν έχει καμία αναφορά στη ψήφο⁷. Ο παραλληλισμός των δύο καμπύλων μας υποχρεώνει να διαπιστώσουμε ότι η κατάταξη στην κλίμακα αριστερά / δεξιά διατηρεί τουλάχιστον μια ορισμένη σχέση με τις πολιτικές προτιμήσεις όπως εκφράζονται με τη ψήφο, αν δεν τις καθορίζει (**Πίνακας 4**).

Οι προεδρικές εκλογές του 2002 αποτελούν προφανώς εξαίρεση. Κατά τη διάρκεια της πενταετίας που προηγήθηκε, η τοποθέτηση παραμένει σταθερά υπέρ της αριστεράς, έως και την παραμονή των εκλογών, και μόνον η επανεκλογή στην προεδρία του Ζακ Σιράκ προκαλεί μια σοβαρή μετατόπιση υπέρ της δεξιάς. Κάτι που σχετικοποιεί τις αναλύσεις εκείνες που επέμεναν σε μια μετακύλιση της κοινής γνώμης προς τα δεξιά κατά τη δεκαετία του '90. Αν και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι ορισμένες ειδικές ιδεολογικές απόψεις της δεξιάς διείσδυσαν στην κοινή γνώμη, όπως θα δείξουμε παρακάτω, η τοποθέτηση στον άξονα αριστερά / δεξιά παραμένει στην περίοδο αυτή ευνοϊκή για την αριστερά.

⁶ Για το λόγο αυτό η κλίμακα αριστερά / δεξιά διακρίνεται αυστηρά από την κομματική προτίμηση, η οποία σύμφωνα και με τους Jérôme Jaffré και Anne Muxel είναι περισσότερο ευαίσθητη στις πολιτικές αλλαγές. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι η συμβολική αναπαράσταση της εκπροσώπησης με τη μορφή μιας κλίμακας επηρεάζεται λιγότερο από το αποτέλεσμα των εκλογών σε σχέση με την κομματική προτίμηση, τη στιγμή μάλιστα που μετά από αυτές έχουμε κόμματα κερδισμένα και κόμματα ηττημένα. Βλ. σχετικά το άρθρο των Jérôme Jaffré - Anne Muxel «Les repères politiques», στον τόμο *L' électeur a ses raisons*, Daniel Boy - Nonna Mayer (dir.), Paris, Presses de Sciences-Po, 1997.

⁷ Βλ. Stéphane Marcel, «1981-2001: rapport de force gauche-droite dans l'opinion et alternances électorales», στον τόμο της SOFRES *L'état de l'opinion 2002*, Paris, Ed. du Seuil, 2002.

1.3. Η πολιτική συνοχή της κλίμακας αριστερά / δεξιά

Η αντιπαράθεση (διακριτότητα) αριστεράς – δεξιάς αναγνωρίζεται λοιπόν σχεδόν από το σύνολο των γάλλων πολιτών ως ένας κατάλληλος για τοποθέτηση στον πολιτικό στίβο άξονας. Και, εκ πρώτης όψεως, διατηρεί μια άμεση σχέση με το αποτέλεσμα των εκλογών. Ωστόσο θα αναρωτηθεί κανείς, συσχετίζεται με το αξιακό – ιδεολογικό σύστημα των ατόμων ή είναι απλώς μια συμβολική αναφορά, χωρίς επίδραση στις πολιτικές στάσεις;

Οι Jérôme Jaffré και Anne Muxel είχαν δείξει το 1995 ότι θα μπορούσε να επιβεβαιωθεί πολύ καλά η συνοχή της κλίμακας αριστερά / δεξιά παρατηρώντας την άμεση σχέση που έχει με την κομματική προτίμηση⁸. Προσπαθήσαμε να δούμε αν η σχέση αυτή διατηρείται και σήμερα. Και, τελικά, το 2002 όπως και το 1995, διαπιστώνει κανείς ότι οι ψηφοφόροι βρίσκονται στη θέση τους: όσοι αυτοτοποθετούνται στη θέση 1 (την πιο αριστερή) κατά πλειοψηφία δηλώνουν ότι πρόσκυνται στην άκρα αριστερά (35%) και στο Κομμουνιστικό Κόμμα (24%). Αυτοί που αυτοτοποθετούνται στη θέση 2 μοιράζονται σε πιο πλατιά κομματική βεντάλια, δείχνοντας μια προτίμηση στο Σοσιαλιστικό Κόμμα (49%). Αυτοί της θέσης 3 είναι πλειοψηφικά προσκείμενοι στο Σοσιαλιστικό Κόμμα (66%). Ας σημειώσουμε την περίπτωση του κόμματος των Πρασίνων, που ελκύουν ψηφοφόρους από όλους τους χώρους της αριστεράς και του κέντρου (**Πίνακας 5**).

⁸ Jérôme Jaffré και Anne Muxel, όπ.π.

**ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗ
ΚΑΤΑ ΑΥΤΟΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ – ΔΕΞΙΑ**

Πίνακας 5: Ποιό πολιτικό κόμμα αισθάνεσθε περισσότερο κοντά σας ή περισσότερο μακριά σας;

	Άκρα Αριστερά	ΓΚΚ	Σοσιαλιστικό κόμμα	Κίνημα πολιτών	Πράσινοι – Οικολόγοι	UDF	RPR	Φιλελεύθερη Δημοκρατία	RPF	Εθνικό Μέτωπο	MNR	Χωρίς κομματική προτίμηση
Σύνολο...100%	2	4	28	5	10	4	19	3	1	2	0	23
Θέση στην κλίμακα Αριστερά / Δεξιά												
1 Άκρα Αριστερά	35	24	5	7	11	0	0	0	0	0	0	18
2	7	18	49	5	13	0	1	0	0	0	0	7
3	1	5	66	3	14	0	0	1	0	0	0	10
4 Κέντρο	0	1	16	6	16	4	14	4	1	2	0	36
5	0	0	3	4	4	10	56	6	1	1	1	14
6	0	0	2	8	1	9	56	2	6	11	0	5
7 Άκρα Δεξιά	0	0	0	0	0	0	20	0	0	65	0	15
Δεν τοποθετούνται	1	2	8	1	4	0	1	1	1	3	0	78

Αντίστροφα, οι εκλογείς που αυτοτοποθετούνται στις τρεις δεξιές θέσεις της κλίμακας μοιράζονται κατά 80% μεταξύ των δεξιών κομμάτων, με μια δυνατή συσχέτιση της θέσης 7 (άκρα δεξιά), με το 65% όσων τοποθετούνται εκεί να δηλώνουν προσκείμενοι είτε στο Front National (Εθνικό Μέτωπο – Λεπέν) είτε στο Ρεπουμπλικανικό Εθνικό Κίνημα.

Όσο για την κεντρική θέση (4) της κλίμακας, επιβεβαιώνεται ότι συγκεντρώνει, από τη μια μεριά τους «απολιτικούς κεντρώους» που δεν ενδιαφέρονται για την πολιτική ή που δεν αναγνωρίζονται στο σημερινό πολιτικό τοπίο (36% όσων «δεν έχουν κομματική προτίμηση»), από την άλλη μεριά τους «πολιτικοποιημένους κεντρώους» που ενδιαφέρονται για την πολιτική και μοιράζονται ανάμεσα στα μετριοπαθή κόμματα της αριστεράς και της δεξιάς, στο μέτρο που απουσιάζει ένα κόμμα πραγματικά κεντρώο. Διαπιστώνεται άλλωστε ότι η UDF αποτυγχάνει να διαμορφώσει ένα πραγματικά κεντρώο χώρο, αφού μόνο το 4% των πολιτικοποιημένων κεντρώων δηλώνουν προσκείμενοι στο κόμμα του François Bayrou.

Διατηρείται λοιπόν πάντοτε μια στενή σχέση ανάμεσα στον τρόπο που οι άνθρωποι αυτοτοποθετούνται στον πολιτικό χώρο και στον τρόπο με τον οποίον αποκρυσταλώνουν τον κομματικό χώρο.

Όπως το υπαινιχθήκαμε παραπάνω, περιγράφοντας τους παράλληλους δρόμους της κατάταξης στην κλίμακα αριστερά / δεξιά και του δείκτη πολιτικής συγκυρίας, μπορούμε να περιγράψουμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην πολιτική ταυτότητα και τη ψήφο. Στον **πίνακα 6** βλέπουμε ότι η συνοχή μεταξύ των δύο αυτών παραγόντων είναι υπαρκτή, αφού διαπιστώνουμε ότι το 79% όσων αυτοτοποθετούνται στην αριστερά ψήφισαν στις εκλογές του 2002 κάποιον εκ των αριστερών υποψηφίων, ενώ εξίσου, το 89% όσων αυτοτοποθετούνται στη δεξιά ψήφισαν υπέρ κάποιου δεξιού υποψηφίου. Η συνοχή αυτή απλώνεται επίσης και στις επιμέρους θέσεις της κλίμακας αριστερά / δεξιά: όσοι αυτοτοποθετούνται στη θέση 1 είναι οι περισσότεροι εξ' όσων ψήφισαν για κάποιον/α από τους υποψηφίους της άκρας αριστεράς (66%), ενώ αυτοί που αυτοκατατάσσονται στις θέσεις 2 και 3 προτίμησαν τον Ζοσπέν. Ομοίως, ο Ζακ Σιράκ συγκέντρωσε όσους από τους εκλογείς αυτοκατατάσσονται στις τρεις δεξιές θέσεις της κλίμακας (38%), αλλά δέχεται τον ανταγωνισμό σε μεγάλο βαθμό από τον Λεπέν που συγκεντρώνει το 28%. Σχεδόν όλοι οι εκλογείς της θέσης 7 δηλώνουν ότι ψήφισαν τον Λεπέν, ενώ τον ψήφισε επίσης και το 50% όσων βρίσκονται στη θέση 6 (έναντι μόλις 23% του Σιράκ). Βλέπουμε εδώ την ικανότητα του αρχηγού της άκρας δεξιάς να αποκόψει ένα μέρος από το δεξιό εκλογικό σώμα που θα ψήφιζε ίσως υπό διαφορετικές συνθήκες υπέρ του Σιράκ. Το 1995 οι εκλογείς της θέσης 6 ψήφισαν κατά 69% υπέρ κάποιου εκ των δύο αρχηγών της μετριοπαθούς δεξιάς (Balladur – Chirac) και μόνο το 22% είχε ψηφίσει υπέρ του Λεπέν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Η Ψήφος στις Προεδρικές Εκλογές 2002 με βάση την αυτοτοποθέτηση στην κλίμακα Αριστερά / Δεξιά (1=η πιο αριστερή θέση, 7=η πιο δεξιά θέση)

	ΠΟΣΟΣΤΟ %	1	2	3	4	5	6	7	Δεν Απαντώ	Αριστερά	Κέντρο	Δεξιά
Laguiller	6	26	14	7	6	3	0	2	9	9	6	2
Gluckstein	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	2	0
Besancenot	4	40	12	5	3	1	0	0	11	8	3	0
Hue	3	0	16	6	1	0	0	0	0	8	1	0
Chevènement	5	0	4	7	10	2	3	0	5	6	10	2
Taubira	2	0	4	4	3	0	0	0	0	4	3	0
Jospin	16	7	28	37	9	2	0	0	5	34	9	1
Mamère	5	3	8	10	5	2	1	1	4	9	5	1
Lepage	2	0	0	1	3	3	2	0	0	1	3	3
Bayrou	7	0	1	3	12	12	2	2	4	3	12	9
Boutin	1	0	1	0	1	2	2	0	4	0	1	2
Chirac	19	0	3	3	20	48	23	1	7	3	20	38
Madelin	4	0	0	1	4	10	5	0	3	1	4	8
Saint-Josse	4	10	5	5	3	4	6	0	2	5	3	4
LePen	17	8	4	10	14	12	50	94	32	8	14	28
Mègret	2	6	0	1	4	1	6	0	14	1	4	2
Αριστεροί Υποψήφιοι	43	77	86	76	39	8	4	3	34	79	39	7
Δεξιοί Υποψήφιοι	53	14	9	19	58	88	90	97	64	16	58	89
Saint-Josse	4	10	5	5	3	4	6	0	2	5	3	4

Πηγή: Μεταεκλογική έρευνα της SOFRES, 25/4 – 3/5 2002

2. Τα κοινωνικά νεφελώματα της κλίμακας αριστερά / δεξιά

Η τοποθέτηση στο δίπολο αριστερά – δεξιά, συνεπής στις ιστορικές και ιδεολογικές καταβολές της, παραπέμπει σε ένα ορισμένο αριθμό κοινωνικών και δημογραφικών διατρέσεων. Οι άνδρες αυτοτοποθετούνται περισσότερο από τις γυναίκες στην κλίμακα (οι γυναίκες εξακολουθούν να ενδιαφέρονται λιγότερο για την πολιτική) και αυτοτοποθετούνται λίγο περισσότερο στην αριστερά. Οι νέοι κάτω των 25 ετών αυτοχαρακτηρίζονται περισσότερο αριστεροί από τους μεγαλύτερους τους (49% στις θέσεις 1 έως 3), ειδικότερα δε σε σχέση με τους άνω των 50 ετών (32% στις θέσεις 5 έως 7).

Το στοιχείο που επιφυλάσσει εκπλήξεις προέρχεται από την ανάλυση της κοινωνικής δομής της διάκρισης αριστερά / δεξιά.

Καταρχήν, δεν επιβεβαιώνεται η υπόθεση ότι η κατώτερη κοινωνική θέση ευνοεί την ταύτιση με την αριστερά, αντίθετα με ό,τι διαπίστωναν ακόμη και το 1995 ο Jérôme Jaffré και η Anne Muxel: στους εργατικούς και υπαλληλικούς κοινωνικούς χώρους είναι σήμερα πολύ λιγότεροι αυτοί που τοποθετούνται στην αριστερά σε σχέση με τους χώρους των μεσαίων και ανώτερων στελεχών (τα ενδιάμεσα επαγγέλματα). Ωστόσο, οι χώροι αυτοί δεν τοποθετούνται και στη δεξιά: γι' αυτούς η αποσύνδεση από την αριστερά προκάλεσε μια απόρριψη της αυτοτοποθέτησης εν γένει, δηλαδή μια στάση παραίτησης ή διαμαρτυρίας⁹. Όσο για τα στελέχη, εξακολουθούν να προσφέρουν στη δεξιά σημαντικές κοινωνικές ομάδες υποστήριξης (**Πίνακας 7**). Όταν εξετάζουμε λεπτομερώς αυτήν την κατηγορία, δεν παρατηρούμε μεγάλη διαφορά μεταξύ των στελεχών του ιδιωτικού τομέα και αυτών του δημοσίου, για τους οποίους γνωρίζουμε ωστόσο ότι διαμοιράζονται ως προς τις πολιτισμικές τους αναφορές και το επίπεδο των μισθών σε διαφορετικές κατηγορίες. Μόνον οι εκπαιδευτικοί διαφοροποιούνται, λόγω της ιστορικά ενεργούς τους προσήλωσης στην αριστερά, η οποία εξακολουθεί σ' αυτούς να παραμένει ισχυρή (67% έναντι 13% στη δεξιά και 18% στο κέντρο).

Πίνακας 7: Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΚΑ Α/Δ ΚΑΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

	Αριστερά 1-2-3	Κέντρο 4	Δεξιά 5-6-7	ΔΑ
ΣΥΝΟΛΟ 100%	38	26	27	9
ΦΥΛΟ				
Άνδρες	39	23	31	7
Γυναίκες	36	29	24	11
ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ				
18 – 24 ετών	43	26	21	10
25 – 34 ετών	39	29	23	9
35 – 49 ετών	39	27	25	9
50 – 64 ετών	35	24	35	6
65 ετών και άνω	33	25	30	12
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ				
Εργαζόμενοι για δικό του λογαριασμό	21	30	41	8
Μισθωτός	43	23	24	10
Μισθωτός Δημοσίου	55	18	16	11
Μισθωτός Ιδιωτικού	36	26	29	9
Άνεργοι	43	31	14	12
Μη ενεργοί	35	27	30	8

⁹ Ας υπενθυμίσουμε, ότι τα σχετικά ερευνητικά στοιχεία χρονολογούνται τον Ιανουάριο του 2002 και ότι το μετεκλογικό περιβάλλον (μετά τις προεδρικές εκλογές) κατάφερε έκτοτε να τροποποιήσει τη στάση των λαϊκών κοινωνικών κατηγοριών προς όφελος της αριστεράς.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ				
Έμπορος / Επιχειρηματίας	19	31	38	12
Στελέχη, διανοητικά επαγγέλματα	42	26	30	2
Ενδιάμεσα επαγγέλματα	48	21	22	9
Υπάλληλοι	36	29	23	12
Εργάτες	38	31	21	10
Μη ενεργοί συνταξιούχοι	36	25	30	9
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ				
Χωρίς δίπλωμα	36	28	26	10
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	30	21	33	16
Μέση τεχνική εκπαίδευση	36	29	25	10
Μέση εκπαίδευση	37	26	32	5
Ανώτατη εκπαίδευση	44	25	26	5

Η ταξική συνείδηση δεν αποτελεί επίσης έναν επαρκή δείκτη της τοποθέτησης στην κλίμακα αριστερά / δεξιά. Οι καταστάσεις έχουν ανατραπεί, αφού το αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινωνική τάξη είναι σήμερα αισθητά δυνατότερο στη δεξιά παρά στην αριστερά (62% έναντι 57%). Η πραγματικότητα των κοινωνικών τάξεων και μαζί των μεταξύ τους σχέσεων εξουσίας δεν αποτελεί πλέον ένα δείκτη αριστερής τοποθέτησης, σε αντιδιαστολή με ό,τι ίσχυε ακόμη στις αρχές της δεκαετίας του '90: τον Σεπτέμβριο 1991 το 61% των αριστερών είχαν αίσθημα ταξικής ένταξης, έναντι του 51% στον χώρο της δεξιάς.

Στην πράξη, οι εύθραυστοι χώροι είναι συνδεδεμένοι περισσότερο με τον επαγγελματικό χώρο παρά με την κοινωνική διαστρωμάτωση. Η κλασική διάκριση 'ελευθέρων επαγγελματιών' / μισθωτών παραπέμπει απόλυτα στην τοποθέτηση στην κλίμακα αριστερά / δεξιά, όμως βαρύνει ελάχιστα σήμερα λαμβανομένου υπ' όψιν του ποσοστού των 'ελευθέρων επαγγελματιών' στο εσωτερικό του ενεργού πληθυσμού. Αντίστροφα, η διάκριση μισθωτοί του δημοσίου / μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα εμφανίζεται πολύ αποδοτική: αν η προσήλωση στην αριστερά παραμένει πλειοψηφική στο χώρο του δημοσίου τομέα (55% έναντι 16% της δεξιάς), είναι μειοψηφική στον ιδιωτικό τομέα υπέρ της δεξιάς και του κέντρου (39%, έναντι 29% της δεξιάς και 26% του κέντρου). Οπωσδήποτε δε, διαδραματίζει μεγαλύτερο ρόλο στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα παρά στις λαϊκές τάξεις. Ειδικά δε στα πρώτα, η διάσταση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου τομέα προκαλεί μια διαφορά 21 μονάδων, κάτι που δείχνει ότι η αριστερά εξακολουθεί να ενσαρκώνει καλύτερα από τη δεξιά τις προσδοκίες των στελεχών του δημοσίου και των εκπαιδευτικών. Αντίθετα, η αριστερά δυσκολεύεται να σπρώξει το πλεονέκτημά της στη βάση της ιεραρχίας του δημοσίου: οι εργάτες και υπάλληλοι του τομέα αυτού κατά 40% ονομάζονται αριστεροί, έναντι 36% των αντίστοιχων του ιδιωτικού τομέα, υπάρχει δηλαδή μια πολύ ασθενής διαφοροποίηση.

Το γεγονός ότι η αριστερή ταυτότητα είναι τόσο ισχυρή (Ιανουάριος 2002) στο εσωτερικό των ανώτερων κοινωνικών κατηγοριών του δημόσιου τομέα, προκαλεί δύο υποθέσεις ερμηνείας. Η πρώτη είναι ότι η δράση της αριστεράς και το πρόγραμμά της αποκωδικοποιήθηκαν θετικά στο δημόσιο τομέα και κυρίως στην ανώτερη μερίδα του. Στην περίπτωση αυτή ο λόγος της αριστεράς, η ικανότητά της να πείθει και η επίδραση της δράσης της εμφανίζονται να απέχουν πολύ από τους χώρους των λαϊκών κοινωνικών κατηγοριών. Η δεύτερη υπόθεση είναι ότι παρατηρείται μια βαθύτατη διαφοροποίηση προτεραιοτήτων μεταξύ των υψηλών κλιμακίων από τη μια και της βάσης του δημοσίου τομέα από την άλλη και ότι η αριστερά δεν αποτελεί πια τον πολιτικό εκφραστή της υπεράσπισης των συνθηκών εργασίας, των μισθών, κ.λπ. Δυστυχώς, δεν υπάρχουν στοιχεία στην έρευνα αυτή που να μας επιτρέπουν να αποφανθούμε σχετικά με το ποια εκ των δύο αυτών υποθέσεων ισχύει.

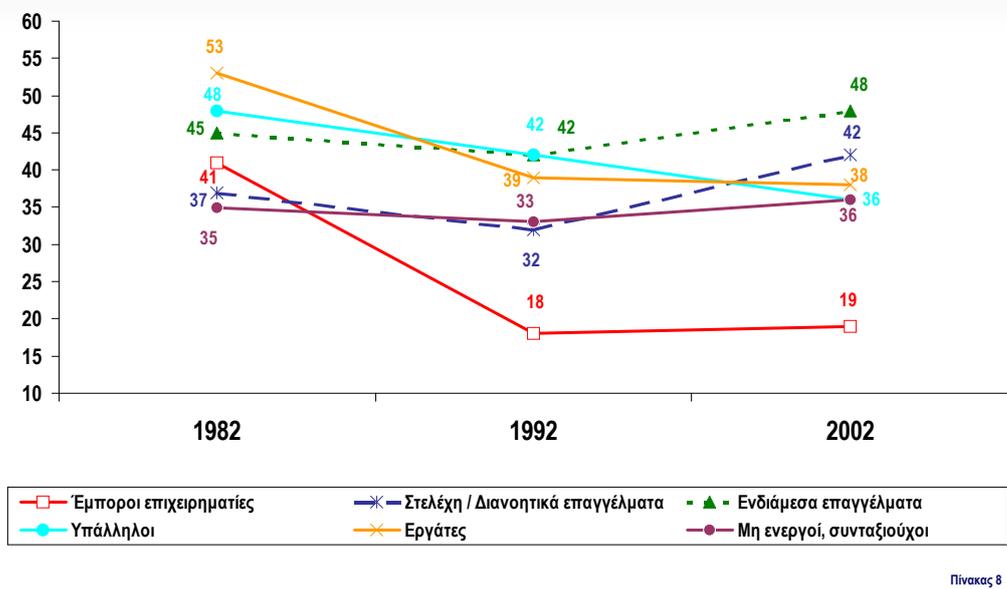
Παραμένει δεδομένο ότι το να έχεις υψηλό επίπεδο σπουδών αυξάνει τις πιθανότητες για αυτοτοποθέτηση στην αριστερά (44%), χωρίς αντίθετα το μέσο ή το κατώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο να παραπέμπει σε αυτοτοποθέτηση στη δεξιά. Στην πράξη, αν ελέγξουμε τη μεταβλητή της ηλικίας για να εξαλείψουμε τις διαφορές του εκπαιδευτικού επιπέδου που οφείλονται στις γενεακές διαφορές και αν δούμε την επίδραση του εκπαιδευτικού επιπέδου στους κάτω των 40 ετών στην τοποθέτησή τους στην κλίμακα αριστερά / δεξιά, διαπιστώνουμε ότι το μόνο αποτέλεσμα του ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου είναι να ευνοεί μια πιο ισχυρή ταυτότητα είτε στην αριστερά είτε στη δεξιά, χωρίς αξιοσημείωτη διαφορά, και να μειώνει τις περιπτώσεις της μη-αυτοτοποθέτησης είτε της αυτοτοποθέτησης στο μέσον της κλίμακας. Το εκπαιδευτικό επίπεδο μοιάζει να ταυτίζεται περισσότερο με το βαθμό πολιτικοποίησης παρά με την προτίμηση τοποθέτησης σε ένα από τους δύο πολιτικούς χώρους (αριστερά / δεξιά).

Μια αναδρομική ματιά στα είκοσι τελευταία χρόνια επιτρέπει να μετρήσουμε την ευρύτητα των κοινωνικών αυτοτοποθετήσεων που υφίστανται σε σχέση με την κλίμακα αριστερά / δεξιά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80 και του '90 (**Πίνακες 8, 9**). Οι ανατροπές αυτές εμπεριέχονται ήδη στις παρατηρηθείσες εκλογικές στάσεις μετά τη δεκαετία του '90, με έμφαση τη διολίσθηση εργατικών χώρων στη δεξιά και την άκρα δεξιά. Αντίστοιχες εξελίξεις μπορούν να παρατηρηθούν σχετικά με την κλίμακα αριστερά / δεξιά για την περίοδο 1982-2002. Αν πάρουμε ως βάση το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού, διαπιστώνουμε την αποσύνδεση των εργατικών χώρων από την αριστερά που συντελέστηκε μεταξύ 1982-1992 (από το 53% στο 39%) και η οποία παρέμεινε στάσιμη από το 1992 έως σήμερα. Η ίδια αποσύνδεση παρατηρείται και στους υπαλλήλους (από 48% στο 36% σε είκοσι χρόνια), αλλά επίσης και στους εμπόρους και στους τεχνίτες που το 41% εξ'αυτών ταυτίζονταν ακόμα με την αριστερά, ενάμιση χρόνο μετά τη νίκη του Μιτεράν (1982). Δέκα χρόνια αργότερα, ανήκει στην αριστερά μόλις το 18% και η συνειδητοποίηση της ραγδαίας ασυμβατότητας μεταξύ των συμφερόντων τους και της αριστεράς φαίνεται να οριστικοποιείται.

Στο ίδιο διάστημα, παρατηρούνται οφέλη της αριστεράς στα στελέχη (από 37% στο 48%) και στα μεσαία επαγγέλματα (από το 45% στο 48%).

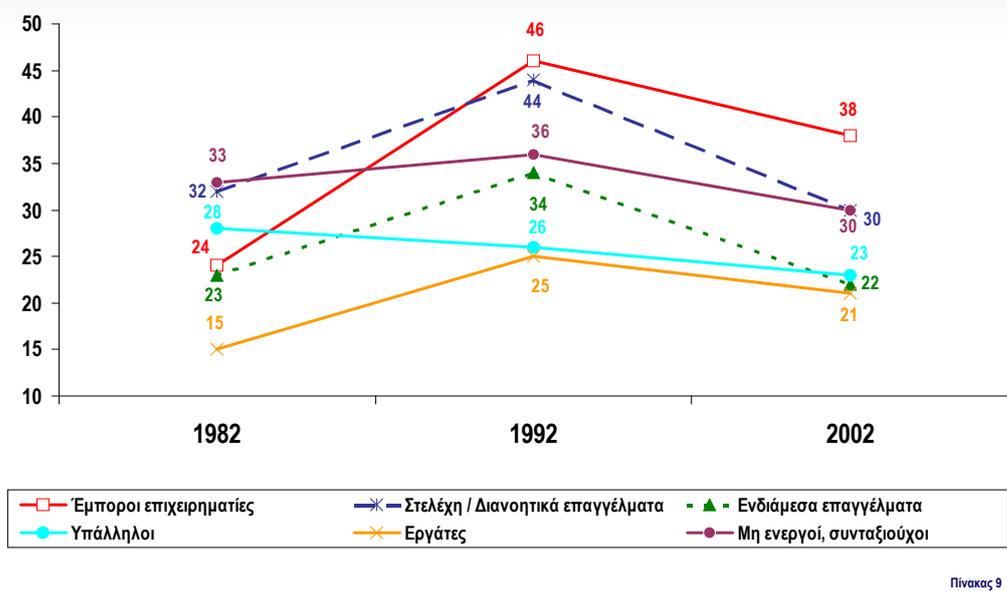
Η εξέλιξη της τοποθέτησης στην κλίμακα Α/Δ κατά κοινωνική ομάδα

Τοποθέτηση στην αριστερά

Η εξέλιξη της τοποθέτησης στην κλίμακα Α/Δ κατά κοινωνική ομάδα

Τοποθέτηση στη δεξιά

3. Η ιδεολογική δομή της κλίμακας αριστερά / δεξιά

Δείξαμε ότι η κλίμακα αριστερά / δεξιά ήταν πάντοτε μια αποτελεσματική βάση αυτοαναγνώρισης στο πολιτικό πεδίο, ότι συσχετιζόταν με την πολιτική συγκυρία και ότι ανταποκρινόταν σε μια κοινωνική δομή. Έχει, όμως, ιδεολογικό περιεχόμενο; Παραπέμπει σε συνεκτικές συμπεριφορές και στάσεις στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο; Όπως έχει σημειώσει ο Etienne Schweisguth, η διάσταση αριστερά

– δεξιά δεν πατάει αυτή καθαυτή σε καμία πραγματικότητα¹⁰. Αυτό που την καθιστά σημαντική είναι ο τρόπος με τον οποίον οι εκλογείς προβάλλουν τις γνώμες και τις στάσεις τους στον άξονα. Διατυπωμένο διαφορετικά, πρέπει να καταφέρουμε να ταυτοποιήσουμε τα θέματα που φαίνεται να παραπέμπουν σε διαφορετικές γνώμες σύμφωνα με το χώρο της πολιτικής αυτοτοποθέτησης και να δείξουμε πώς οι εξελίξεις εδώ και δέκα χρόνια αναπροσάρμοσαν το γαλλικό ιδεολογικό περιβάλλον¹¹. Επιλέξαμε έτσι, μια σειρά από ερωτήσεις πάνω σε διαφορετικά θέματα, όπως η ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα, ο ρόλος του σχολείου, η εικόνα της πολιτικής..., συνολικά 13 θέματα. Δεν αποβλέπουν στο να καλύψουν μεμονωμένα το σύνολο του φάσματος των ιδεολογικών αξιών ή στάσεων, αλλά συγκροτούν συμβολικούς δείκτες των βασικότερων χώρων ή περιοχών αξιών: περιγράφουν σχέσεις στην οικονομία, την πολιτική, την κοινωνία, τους τρόπους ζωής. Εντάξαμε κάθε ερώτηση μέσα σε διαφορετικές ιδεολογικές ενότητες – πέντε στο σύνολο – βασιζόμενοι στις βασικές διακρίσεις που εισήγαγαν ο Gérard Grunberg και ο Etienne Schzeisguth το 1997¹². Οι δύο συγγραφείς διακρίνουν, πέραν από τους δύο μεγάλους πιστοποιημένους άξονες στις αρχές της δεκαετίας του '90 – τον οικονομικό φιλελευθερισμό και τον πολιτισμικό φιλελευθερισμό – πολλές επιμέρους διαστάσεις του πολιτισμικού φιλελευθερισμού: σεξουαλικός φιλελευθερισμός, αυταρχισμός και παγκοσμιότητα. Προσθέσαμε επιπλέον σε αυτούς μια διάσταση σχετική με την κοινωνία και τους πολιτικούς. Δουλεύοντας με αυτόν τον τρόπο, η ανάλυση αυτή επιτρέπει να απαντηθεί η εξής ερώτηση: ποιες είναι οι διαφορές ή οι εγγύτητες ανάμεσα στους υποστηρικτές της αριστεράς και της δεξιάς πάνω στις κυριότερες ιδεολογικές διαστάσεις; Μελετήσαμε έτσι τη χρονοσειρά των απαντήσεων των υποστηρικτών της αριστεράς και της δεξιάς κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, με στόχο να απαντήσουμε σε μια σειρά ερωτημάτων, όπως: έχει εξασθενήσει η διάκριση αριστεράς / δεξιάς; Και ποια είναι τα θέματα της καινούργιας συναίνεσης; Υπάρχουν ακόμη ισχυρές διαφοροποιήσεις και γύρω από ποιές αξίες;

3.1 Η οικονομική σφαίρα

Για να αναλυθεί η εξέλιξη της διάκρισης αριστερά / δεξιά στα οικονομικά ζητήματα, χρησιμοποιούμε τρεις ερωτήσεις που σχετίζονται: α) με το ρόλο του Κράτους στην οικονομία, β) με το βαθμό της παρέμβασής του και, γ) με το Χρηματιστήριο (*Πίνακες 10, 11, 12*).

Οι υποστηρικτές της δεξιάς πιστεύοντας κατά μεγάλη πλειοψηφία (74%) ότι «για να αντιμετωπίσουμε τις οικονομικές δυσκολίες χρειάζεται να εμπιστευτούμε τις επιχειρήσεις και να τους αποδώσουμε μεγαλύτερες ελευθερίες» διαχωρίζονται καθαρά (αρχές 2002) από τους υποστηρικτές της αριστεράς, το 50% των οποίων πιστεύει, αντίθετα, ότι «χρειάζεται το Κράτος να ελέγξει τις επιχειρήσεις και να ρυθμίσει τις λειτουργίες τους πιο συστηματικά».

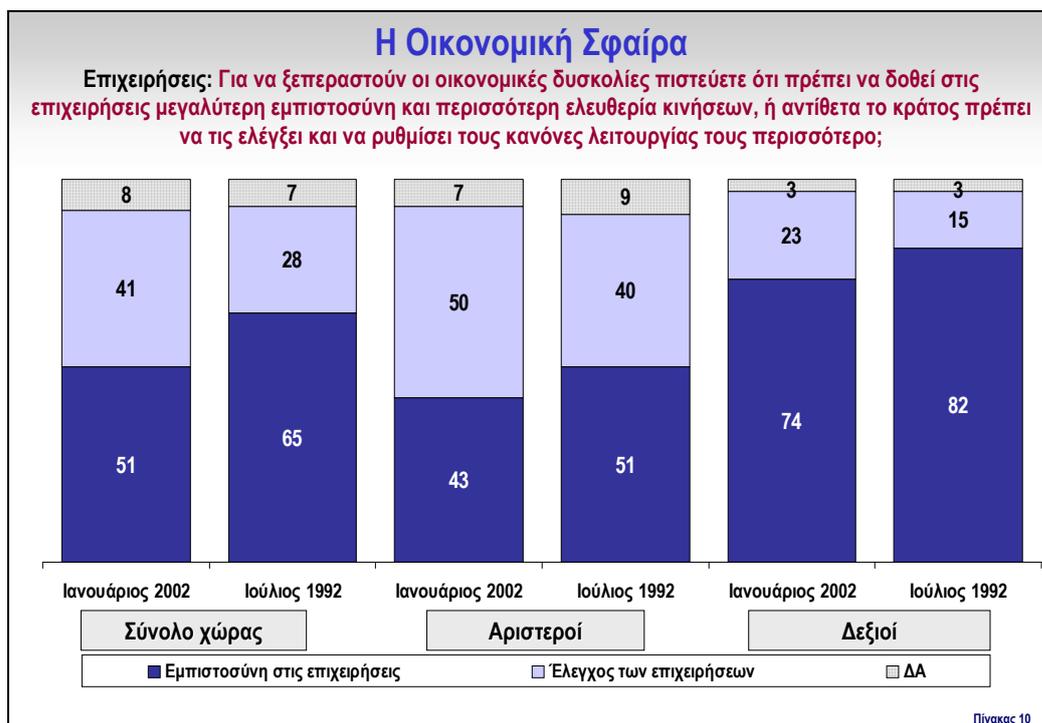
Στο σημείο αυτό η αντίθεση είναι υπαρκτή. Και αν και καταγράφεται, τόσο στα δεξιά όσο και στα αριστερά, μια μικρή πτώση της εμπιστοσύνης και της ελευθερίας των

¹⁰ Βλ. το άρθρο του Etienne Schzeisguth, “La dimension droite-gauche, de la demande à l’offre politique”, in Pascal Perrineau (dir.), *L’Engagement politique*, Paris, Presses de Science-Po, 1994.

¹¹ Στις παραγράφους που ακολουθούν θα χρησιμοποιήσουμε την κομματική προτίμηση ως δείκτη πολιτικής τοποθέτησης, διότι η κλίμακα αριστερά / δεξιά δεν ετέθη συστηματικά στους ερωτώμενους σε όλες τις κατά το παρελθόν έρευνες. Έχουμε σε κάθε περίπτωση δείξει παραπάνω τη συνοχή μεταξύ των δύο αυτών δεικτών (αυτοτοποθέτηση στην κλίμακα και πολιτική τοποθέτηση).

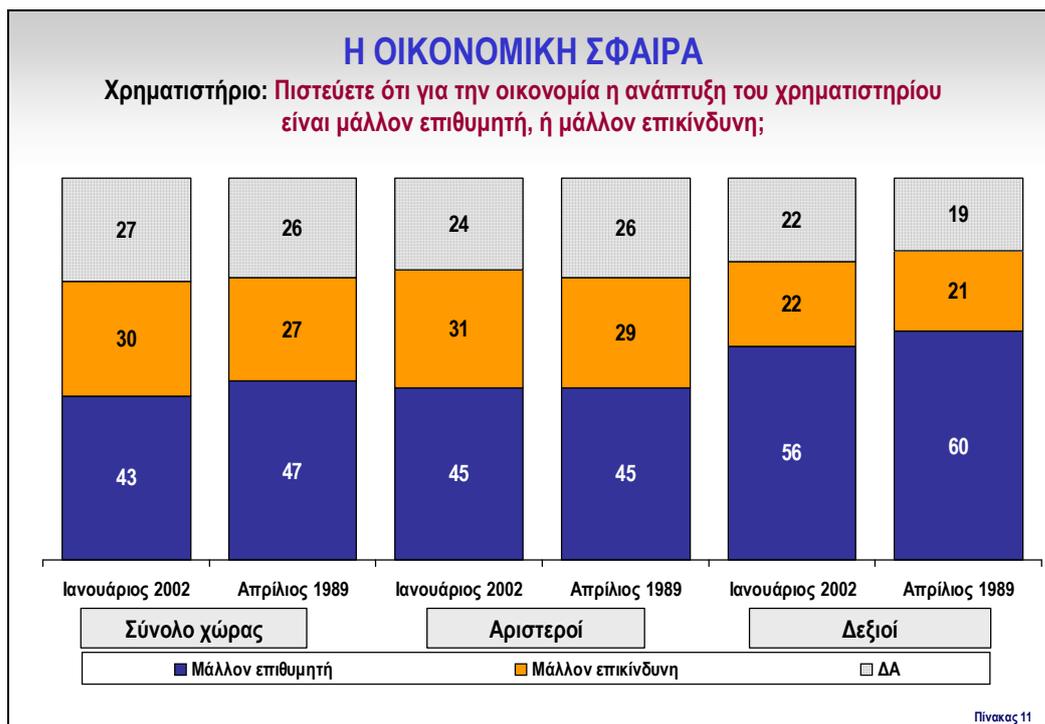
¹² Gérard Grunberg et Etienne Schzeisguth, “Recompositions idéologiques», στον τόμο *L’ électeur a ses raisons*, όπ.π.

επιχειρήσεων σε σχέση με τις αρχές της δεκαετίας του '90, η διαφορά μεταξύ των δύο πολιτικών χώρων παρέμεινε απολύτως σταθερή.

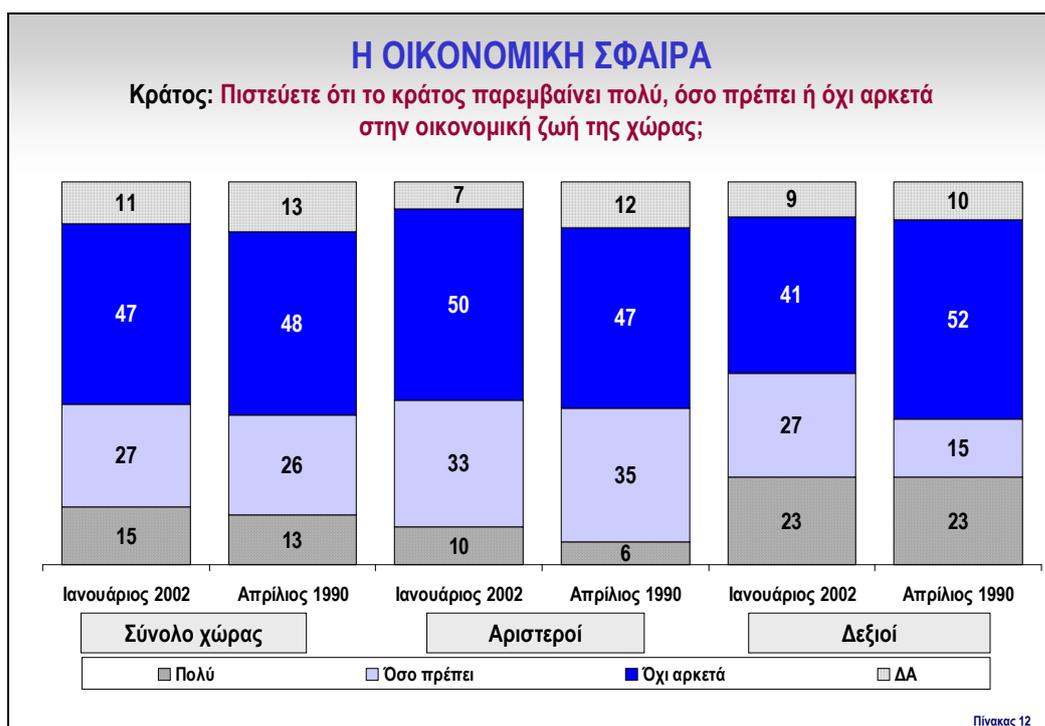

Διαφορετική, αντίθετα, είναι η διαπίστωση σε ό,τι αφορά στην ανάπτυξη του Χρηματιστηρίου και τα αποτελέσματά της στην οικονομία. Οι υποστηρικτές της αριστεράς μετέβαλλαν τη στάση τους προς μια πιο μετριοπαθή κατεύθυνση (το 45% εξ'αυτών θεωρεί την ανάπτυξή του επιθυμητή και το 31% επικίνδυνη), χωρίς όμως και να ενστερνιστούν με ένθερμο τρόπο την αντίθετη άποψη.

Οι υποστηρικτές της δεξιάς είναι βέβαιοι πιο ενθουσιώδεις (56% το θεωρούν επιθυμητό έναντι του 22% που έχει την αντίθετη άποψη), όμως παρατηρείται μια σχετική μείωση της εμπιστοσύνης τους στο Χρηματιστήριο κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων χρόνων (το 1989 60% εξ'αυτών έδιναν θετικές γνώμες).

Τέλος, σημαντική διαφορά εμφανίζεται όταν εξεταστούν οι στάσεις οι σχετικές με την παρέμβαση του κράτους στην οικονομία: στασιμότητα σχεδόν των απαντήσεων εκ μέρους των αριστερών που εμφανίζουν ισχυρή απαίτηση παρεμβατισμού, αφού το 50% (+3 μονάδες σε σχέση με το 1990) εκτιμά ότι το Κράτος δεν παρεμβαίνει αρκετά, το 10% ότι δεν παρεμβαίνει πολύ (+4 μονάδες) και το 33% ότι παρεμβαίνει όσο χρειάζεται (-2 μονάδες). Δεν παρατηρείται επίσης μείωση του παρεμβατισμού στη δεξιά, αφού το 23% (σταθερό) κρίνει ότι το Κράτος παρεμβαίνει πολύ και το 41% όχι αρκετά, ενώ η απάντηση «όσο χρειάζεται» ανεβαίνει από το 12 στο 27%.

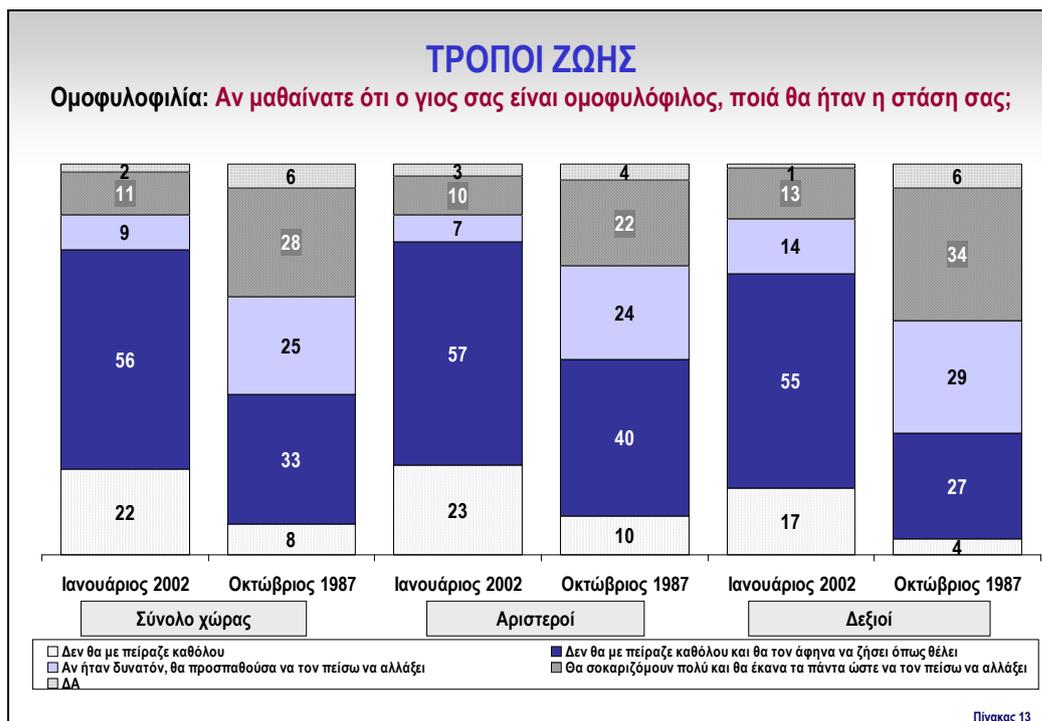
Η αριστερά του 2002, ενσωματωμένη στους κυριότερους μηχανισμούς της οικονομίας της αγοράς και αναμετρώντας τους κινδύνους του Χρηματιστηρίου, παραμένει διχασμένη όταν πρόκειται να επιλέξει μεταξύ της ελευθερίας των επιχειρήσεων και του κρατικού ελέγχου.

Η δεξιά με τη σειρά της, προερχόμενη από φιλελεύθερες ιδεολογικές αφετηρίες και επιδιώκοντας μια ορισμένη κρατική ρύθμιση, διαφοροποιείται εντέλει αρκετά καθαρά από την αριστερά όταν πρόκειται να ρυθμίσει και να ελέγξει τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων: το *laisser –faire* επανέρχεται στο πηδάλιο.

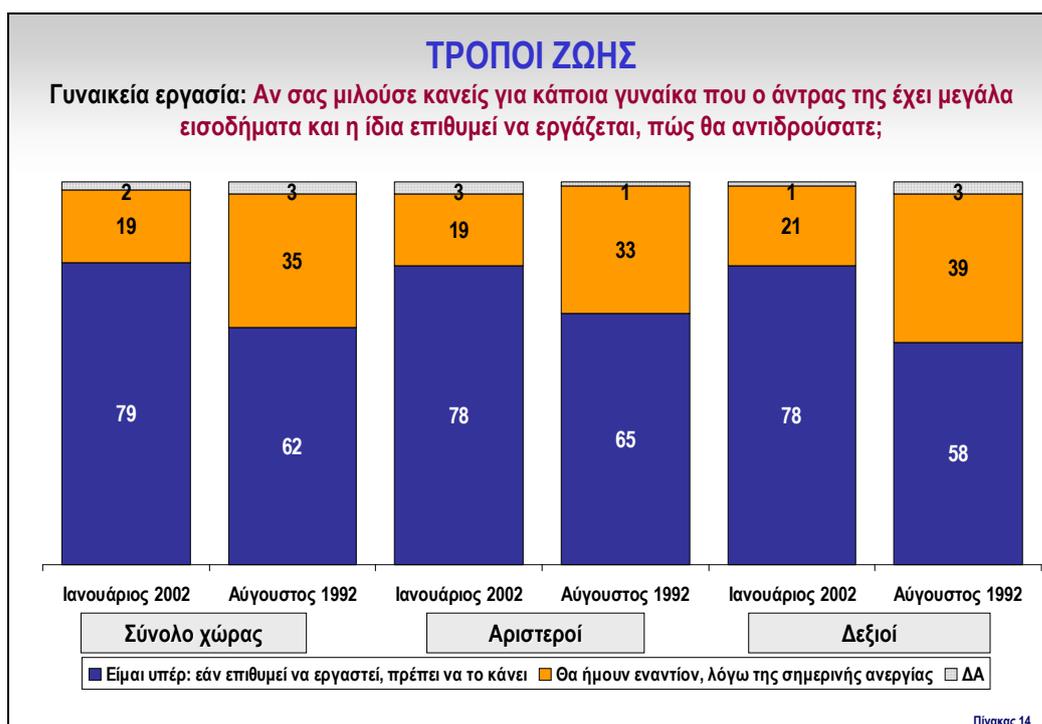
Οι τρόποι ζωής

Μια από τις κυριότερες εκπλήξεις αυτής της εργασίας αποτελεί η ισχνή διαφοροποίηση μεταξύ των υποστηρικτών της αριστεράς και αυτών της δεξιάς σε ό,τι αφορά τις στάσεις τους απέναντι σε τρόπους και αξίες ζωής. Οι ερωτήσεις οι σχετικές με τους τρόπους ζωής, συστατικά στοιχεία μιας διάστασης του πολιτιστικού φιλελευθερισμού, χαρακτήριζαν παραδοσιακά μια αριστερόστροφη πολιτική τοποθέτηση. Η διάκριση πάνω στο ζήτημα των τρόπων ζωής μετρήθηκε σ' αυτή τη μελέτη με τη βοήθεια δύο ερωτήσεων σχετικών με την ομοφυλοφιλία και την εργασία των γυναικών (*Πίνακες 13, 14*).

Σχετικά με την πρώτη, μεταξύ αριστερών και δεξιών παρατηρούμε απλώς μια διαφορά έντασης. Οι μεν αριστεροί δηλώνουν κατά 80% ότι είτε δεν θα τους ενοχλούσε είτε θα τους ενοχλούσε μεν αλλά θα τον άφηναν να ζήσει όπως θέλει, αν μάθαιναν ότι ο γυιός τους είναι ομοφυλόφιλος. Το 72% των υποστηρικτών της δεξιάς έχουν την ίδια γνώμη. Κοινός ο δρόμος που διανύθηκε και από τους μεν και από τους δε: + 30% στους αριστερούς, + 41% στους δεξιούς σε σχέση με το τέλος της δεκαετίας του '80!

Σε ό,τι αφορά την εργασία των γυναικών καμία επίσης διαφορά: 78% των υποστηρικτών και των δύο χώρων συμπίπτει στην ίδια άποψη. Παρά το ότι το ζήτημα της εργασίας των γυναικών φαίνεται σήμερα de facto ξεπερασμένο, πολύ περισσότερο που η διαφορά μεταξύ αριστερών και δεξιών στο ζήτημα αυτό ήταν ήδη μικρή και πριν από δέκα χρόνια, δεν μπορεί να αγνοηθεί η προσέγγιση των στάσεων μεταξύ των δύο χώρων, πάνω σε ένα ζήτημα που αναδεικνυε εδώ και πολλά χρόνια μια παραδοσιακή οπτική του καταμερισμού κοινωνικών ρόλων μεταξύ ανδρών και γυναικών.

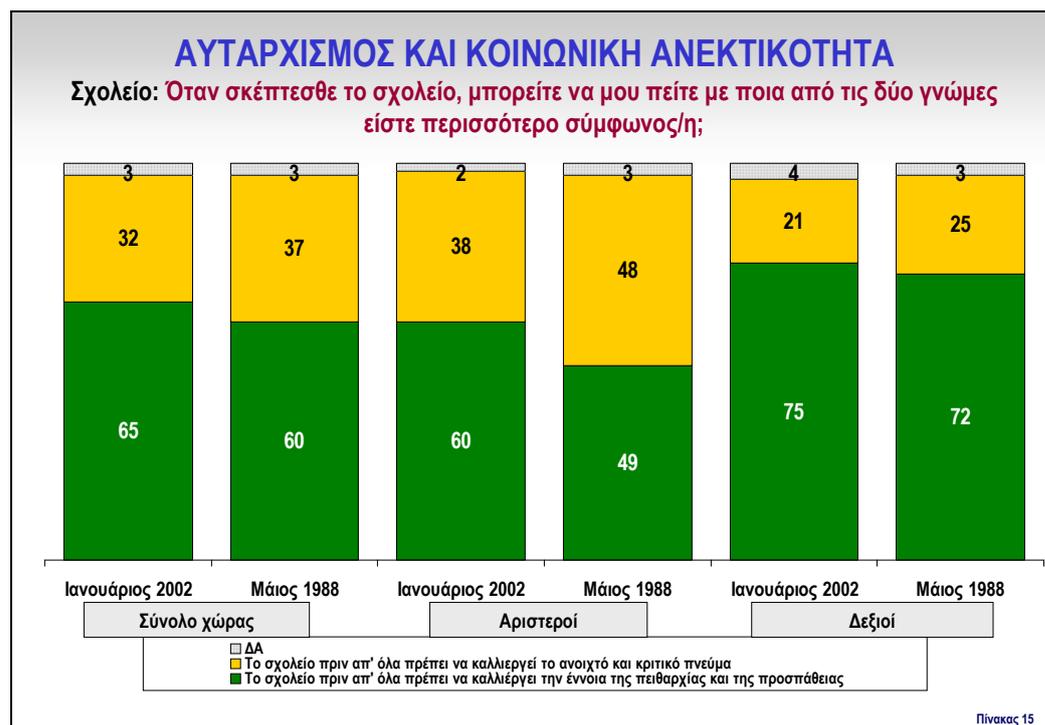

Πολύ περισσότερο, δεν μπορεί να αγνοηθεί η σύγκλιση στην αποδοχή της ομοφυλοφιλίας, που παραπέμπει βεβαίως σε μια πολύ μεγάλη αναγνώριση της σεξουαλικής ελευθερίας, αλλά κυρίως επιβεβαιώνει την εκφρασμένη βούληση να ζει κανείς τη ζωή του όπως επιθυμεί. Στο σημείο αυτό, η σύγκλιση των ιδεολογικών στάσεων στους δύο χώρους είναι σαφής.

3.2 Αυταρχισμός και κοινωνική ανεκτικότητα

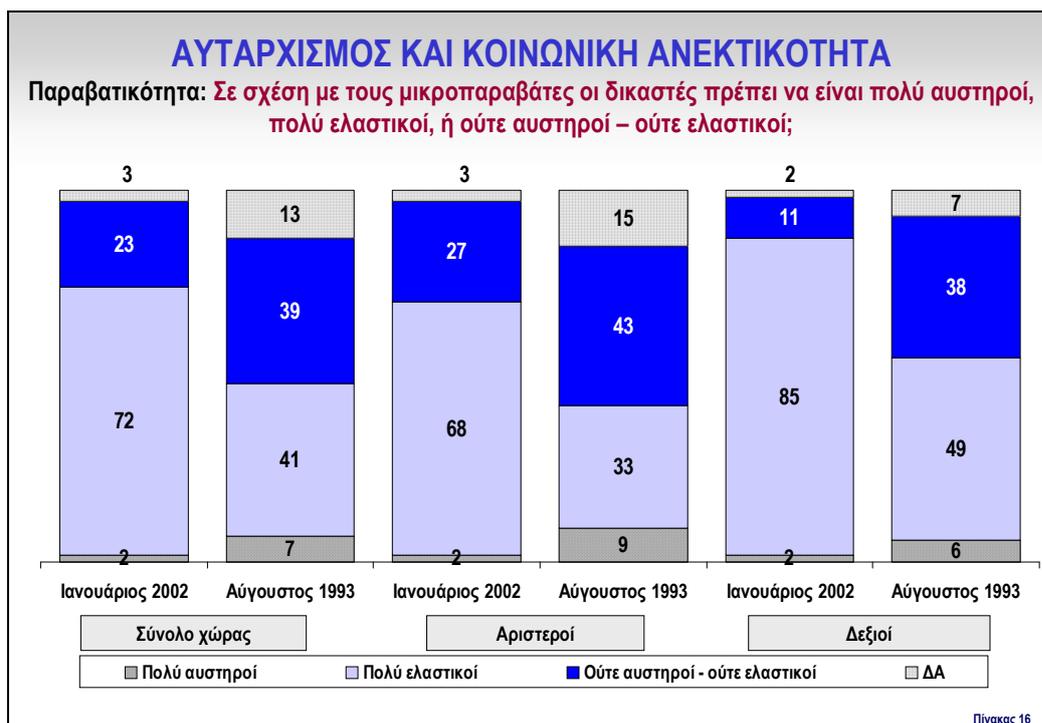
Δύο ερωτήσεις σχετικές με το ρόλο του σχολείου και με την ποιότητα των δικαστών μας επιτρέπουν να εμβαθύνουμε σε αυτή τη διάσταση που αναλύθηκε από την Nonna Mayer το 1990¹³ (Πίνακες 15, 16).

Οι προσδοκίες που εκδηλώνονται σε σχέση με τον σχολικό μηχανισμό κατ'αρχήν, αποκαλύπτουν την άνοδο ενός ισχυρού αιτήματος αυταρχισμού κατά τη διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών. Διχασμένοι ως προς το ρόλο του σχολείου στα τέλη της δεκαετίας του '90, οι υποστηρικτές της αριστεράς συμπλέουν σήμερα με αυτούς της δεξιάς προσδοκώντας από το σχολείο τη μετάδοση του πνεύματος της πειθαρχίας και της προσπάθειας (60% το 2002 έναντι 49% το 1988 - 74% στη δεξιά το 2002), ενώ μόνον το 38% περιμένει από το σχολείο την παραγωγή ατόμων με βάση το κριτικό και ερευνητικό πνεύμα (μείον 10 μονάδες).

Σε ό,τι αφορά στις στάσεις απέναντι στους δικαστές και τη δικαιοσύνη, αριστεροί και δεξιοί εκτιμούν κατά πλειοψηφία στις αρχές του 2002 (68% και 85% αντίστοιχα) ότι οι δικαστές φαίνονται πολύ ελαστικοί απέναντι στους μικρο-παραβάτες. Ωστόσο, παραμένει μια διαφορά περίπου 20 μονάδων.

¹³ Daniel Boy et Nonna Mayer, L'électeur français en questions, Paris, Presses de Sciences-Po, 1990.

Πάνω στα δύο συμβολικός ιστορικά για τη διάκριση αριστεράς / δεξιάς αυτά ζητήματα, η εξέλιξη των δεδομένων αποκαλύπτει μια ισχυρή άνοδο της μη-ανεκτικότητας, καθώς και ένα ισχυρό αίτημα αυταρχισμού, τόσο στη δεξιά όσο και στην αριστερά, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Οι διαφορές έντασης που παραμένουν αξιοσημείωτες υπενθυμίζουν απλώς την παραδοσιακή στάση της αριστεράς πάνω στα ζητήματα αυτά.

3.3 Οικουμενισμός

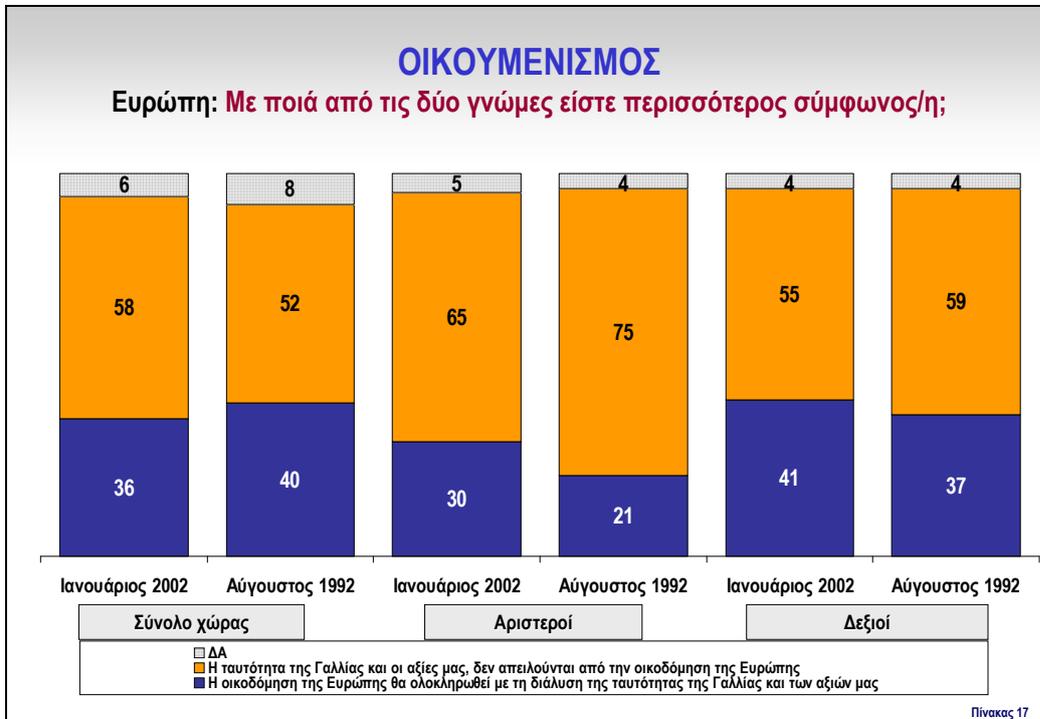
Επιχειρώντας να μετρήσουν καλύτερα τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών αξιών και πολιτικών προσανατολισμών ο G.Grunberg και ο E.Schweisguth κατέληξαν στο να διακρίνουν πολλές διαστάσεις στο εσωτερικό του πολιτισμικού φιλελευθερισμού. Η πρώτη που εξετάσαμε ήδη, αφορά στα ήθη. Η δεύτερη είναι ο αυταρχισμός. Η τρίτη είναι ο οικουμενισμός. Για αυτόν τον τελευταίο δίνουν τον εξής ορισμό: «Η διάσταση αυτή σταθμίζοντας τις αξίες των ατόμων, ή, όπως ονομάζεται στην καθομιλουμένη, την αξιοπρέπεια τους, αντιπαραθέτει, από τη μια πλευρά, την τάση της ισότητας όλων των ανθρώπων ό,τι και αν είναι αυτοί, και από την άλλη πλευρά, την τάση της ανισότητας μεταξύ μελών της ίδιας κοινωνίας ή μεταξύ μελών διαφορετικών κοινωνιών»¹⁴.

Γύρω από τη διάσταση αυτή ομαδοποιούνται οι ερωτήσεις οι σχετικές με την Ευρώπη και τους μετανάστες, όπως και η στάση απέναντι στην θανατική ποινή, για την οποία οι δύο επιστήμονες έχουν αποδείξει τη σχέση που έχει με τις δύο προηγούμενες μεταβλητές (Πίνακες 17, 18, 19).

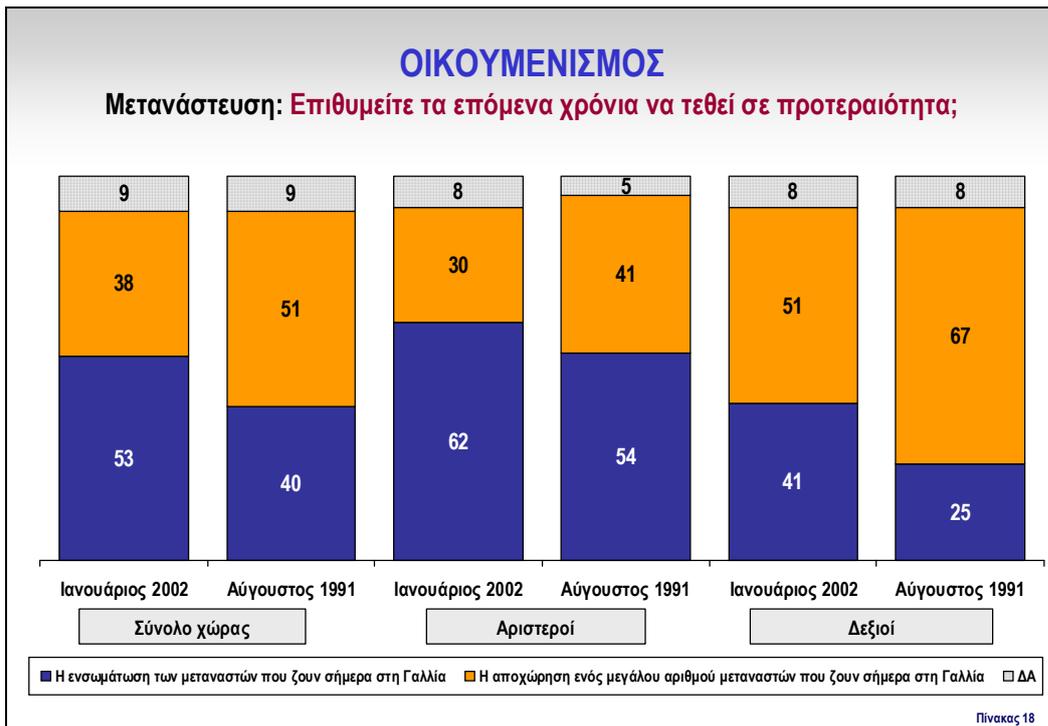
Στην πρώτη ερώτηση, τη σχετική με την ευρωπαϊκή οικοδόμηση, η αναφορά στη Συνθήκη του Μάαστριχ του 1992, απέδειξε ότι το «ναι» και το «όχι» δεν έτεμναν τη διάκριση αριστερά / δεξιά, αφού και οι δύο πολιτικοί χώροι αποτελείτο από ρεύματα φιλο-ευρωπαϊκά και αντι-ευρωπαϊκά. Το 2002 οι στάσεις παραμένουν ταυτόσημες. Στο

¹⁴ Gérard Grunberg et Etienne Schweisguth, όπ.π.

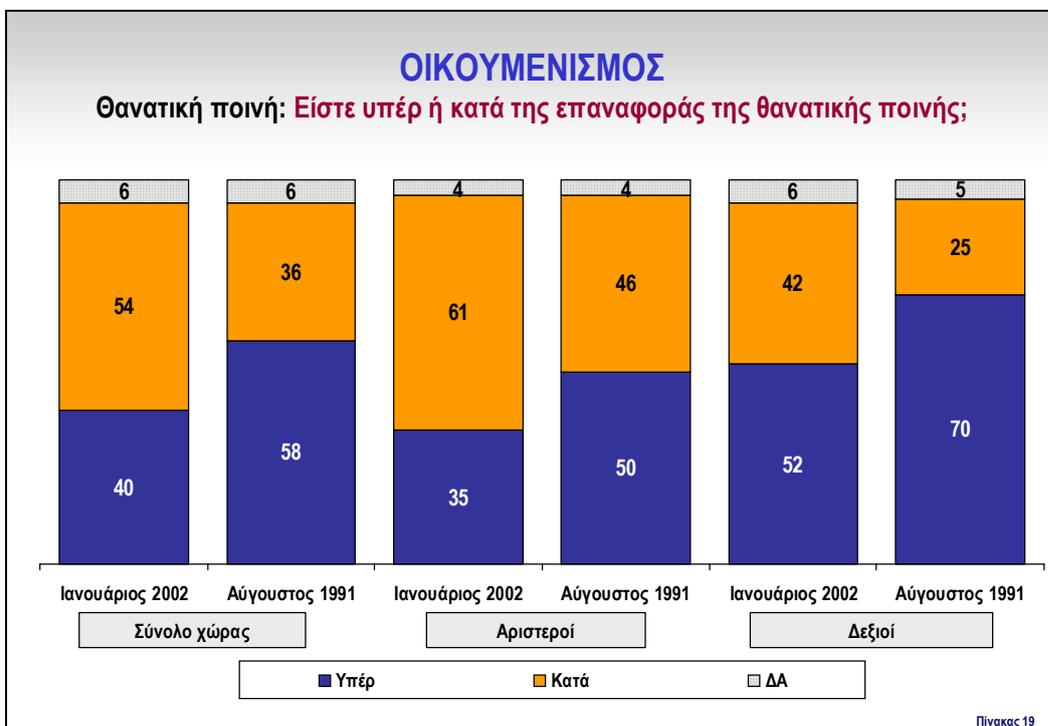
εσωτερικό των αριστερών και των δεξιών πολιτών ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων φοβούνται την ιδεολογική αποδόμηση που θα προκαλέσει η Ευρώπη (30% και 41% αντίστοιχα). Η πλειοψηφία τους (65% των αριστερών και 55% των δεξιών) θεωρούν αντίθετα ότι η οικοδόμηση της Ευρώπης δεν απειλεί την ταυτότητα και τις αξίες της Γαλλίας. Οι διαφορές μεταξύ τους είναι, όπως φαίνεται, μικρές.

Τα πράγματα διαφοροποιούνται σε σχέση με το ζήτημα των μεταναστών. Παρά το γεγονός ότι υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό δεξιών πολιτών που επιθυμούν την ενσωμάτωση των μεταναστών (41%, + 16 μονάδες), το 51% εξ'αυτών όταν καλούνται να τοποθετηθούν στο δίπολο ενσωμάτωση / εκδίωξη επιλέγουν τη δεύτερη επιλογή. Αυτό το στοιχείο αποτελεί μια σημαντική διαφορά με τους αριστερούς πολίτες, οι οποίοι είναι υπέρμαχοι της ενσωμάτωσης, ακόμη περισσότερο σε σχέση με το 1991 (62%, + 8 μονάδες).

Ταυτόσημα είναι τα πράγματα σε ό,τι αφορά το ζήτημα της επαναφοράς της θανατικής ποινής. Παρατηρείται από τη μια πλευρά στους αριστερούς πολίτες, μια σοβαρή ενίσχυση των στάσεων που αντιτίθενται στην επαναφορά (61%, +15 μονάδες) και από την άλλη, στους δεξιούς πολίτες, μια διστακτικότητα (52% είναι υπέρ της επαναφοράς και 42% αντίθετοι), με μια, ωστόσο, υποχώρηση των υποστηρικτών της κατά 18 μονάδες μέσα σε δέκα χρόνια.

Οι ερωτήσεις που συνθέτουν τη διάσταση αυτή καταδεικνύουν τη διατήρηση μιας ισχυρής αντίθεσης μεταξύ αριστεράς και δεξιάς, εξαιρουμένου του ζητήματος της

Ευρώπης, όπου όπως φάνηκε και οι δύο χώροι διατρέχονται από ρεύματα αμφισβήτησής της. Η μετανάστευση και η επαναφορά της θανατικής ποινής παραμένουν έτσι τα ζητήματα με την πιο ισχυρή πολιτική πόλωση, παρά την υποχώρηση της αντι-παγκοσμιοότητας στους δεξιούς πολίτες και λόγω της αξιοσημείωσης προόδου της παγκοσμιοότητας στους αριστερούς πολίτες.

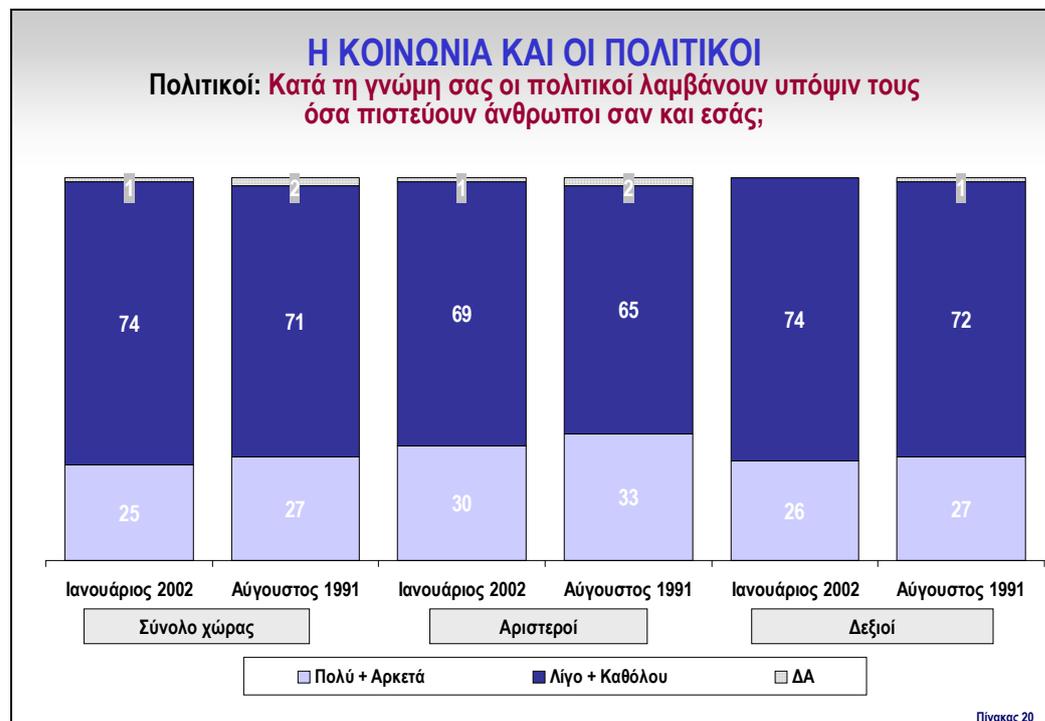
3.4 Η κοινωνία και οι πολιτικοί

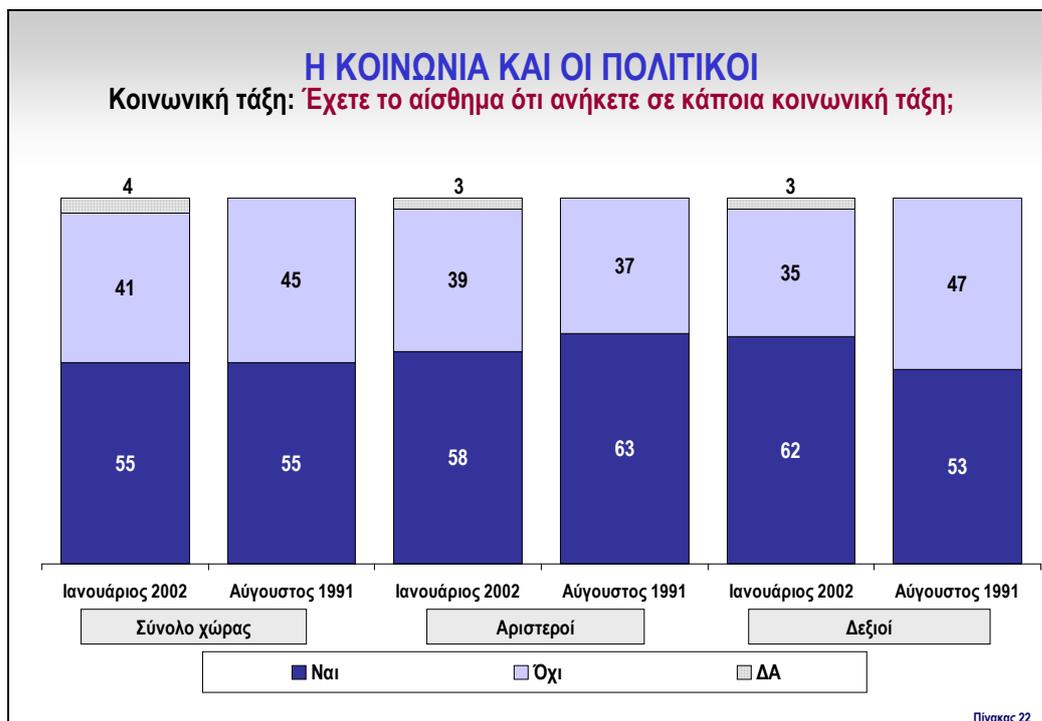
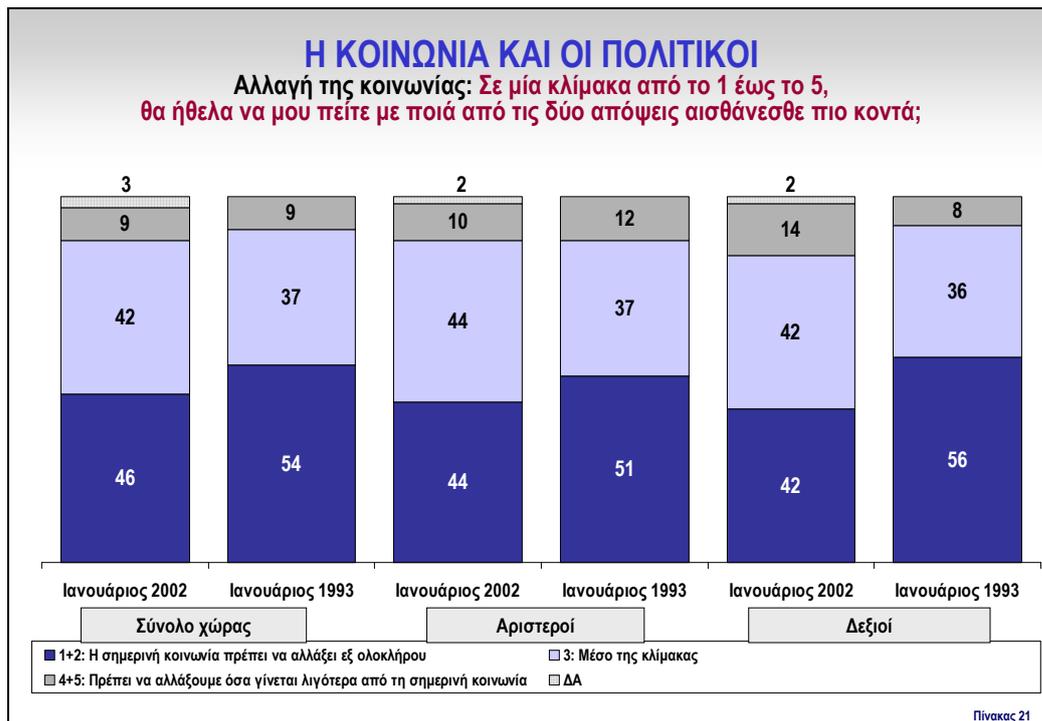
Αντίθετα, σε ό,τι αφορά την οπτική που έχουν για την κοινωνία και κυρίως στον τρόπο να τοποθετούνται σ'αυτήν, οι δεξιοί και οι αριστεροί πολίτες υιοθετούν παραμονές των εκλογών παρόμοιες στάσεις (*Πίνακες 20, 21, 22*).

Αυστηροί απέναντι στους πολιτικούς που θεωρούν ότι ασχολούνται λίγο «με ανθρώπους σαν κι'αυτούς» (από τα δύο τρίτα έως τα τρία τέταρτα), οι αριστεροί και οι δεξιοί πολίτες ομονοούν επίσης στη επιθυμία τους για αλλαγή της γαλλικής κοινωνίας (44% των αριστερών πολιτών και 42% των δεξιών εκτιμούν ότι αυτή πρέπει να αλλάξει εντελώς).

Τέλος, είναι πολλοί αυτοί που δηλώνουν το αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινωνική τάξη, παρά το γεγονός, όπως είδαμε και παραπάνω, ότι σ'αυτό το σημείο διαπιστώθηκε μια αναδιάταξη μεταξύ αριστερών και δεξιών πολιτών κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών.

Η λεπτομερής ανάλυση του συνόλου αυτών των ερωτήσεων, ομαδοποιημένων στην καρδιά των πέντε μεγάλων δομημένων ιδεολογικών διαστάσεων, αναδεικνύει δύο φαινόμενα. Από τη μια πλευρά παρατηρείται, και μιλάμε εδώ με όρους εξέλιξης, μια εξασθένηση της διάκρισης μεταξύ αριστεράς / δεξιάς κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών. Και από την άλλη πλευρά, παρατηρείται η διατήρηση ισχυρών αντιθέσεων σε ορισμένα ζητήματα ή ορισμένες διαστάσεις. Τι ισχύει όμως πραγματικά;

3.5 Μια συνολική εξασθένηση, αλλά και μια διατήρηση της διάκρισης αριστερά / δεξιά σε ορισμένα δεδομένα

Επιχειρώντας να μετρήσουμε τη συνολική εξέλιξη της διάκρισης ανάμεσα σε αριστερά και δεξιά για κάθε μια από τις 13 ερωτήσεις που ετέθησαν, κρατήσαμε τις απαντήσεις και των αριστερών και των δεξιών, καταγράψαμε τη μεταξύ τους διαφορά

για κάθε ερώτηση και κατόπιν βγάλαμε ένα συνολικό μέσο όρο της διαφοράς, τόσο για τη δεκαετία του '90 όσο και για το 2002 (Πίνακας 23).

Πίνακας 23: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑ / ΔΕΞΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1990 ΚΑΙ 2002

	Δεκαετία '90			2002			Σύγκριση 2002 / 90
	Αριστεροί	Δεξιοί	Διαφορά Αριστεράς – Δεξιάς	Αριστεροί	Δεξιοί	Διαφορά Αριστεράς – Δεξιάς	Εξέλιξη της διαφοράς Αριστεράς - Δεξιάς
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ							
Ελευθερία των επιχειρήσεων στην οικονομία (Απάντηση: Εμπιστοσύνη)	51	82	31	43	74	31	=
Χρηματιστήριο (Απάντηση: επιθυμητή)	45	60	15	45	56	11	-4
Παρέμβαση του κράτους (Απάντηση: αρκετά)	6	23	17	10	23	13	-4
ΤΡΟΠΟΙ ΖΩΗΣ							
Ομοφυλοφιλία (Απαντήσεις: 1 & 2)	50	31	19	80	72	8	-11
Γυναικεία εργασία (Απάντηση: Υπέρ)	65	58	7	78	78	0	-7
ΑΥΤΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ							
Αυστηρότητα δικαστών (Απάντηση: πολύ ελαστικοί)	33	49	16	68	85	17	-1
Ο ρόλος του σχολείου: (Απάντηση: πειθαρχία & προσπάθεια)	49	72	23	60	75	15	-8
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΣΜΟΣ							
Ευρώπη (Απάντηση: θα διαλύσει ταυτότητα & αξίες)	21	37	16	30	41	11	-5
Μετανάστευση (Απάντηση: ενσωμάτωση)	54	25	29	62	41	21	-8
Επαναφορά θανατικής ποινής (Απάντηση: Υπέρ)	50	70	20	35	52	17	-3
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ							
Πολιτικοί (Απάντηση: ενδιαφέρονται)	33	27	6	30	26	4	-2
Αλλαγή της κοινωνίας (Απάντηση: 1 και 2)	51	56	5	44	42	2	-3*
Ταξική ένταξη (Απάντηση: ναι)	63	53	10	58	62	4	-6*
Μέσος Όρος	-	-	16,5	-	-	11,8	-4,8

Παρατηρούμε πραγματικά μια μείωση της ‘ψαλίδας’ ανάμεσα στις κρίσεις των υποστηρικτών της αριστεράς και αυτών της δεξιάς. Από 16.5 που ήταν ο μέσος όρος της μεταξύ τους διαφοράς στις αρχές της δεκαετίας του ’90, το 2002 καταγράφηκε σε 11.8. Μπορούμε να πούμε λοιπόν ότι η διάκριση αριστερά /δεξιά κατά μέσον όρο εξασθένησε.

Από κει και πέρα, διαπιστώνεται με μια πιο προσεκτική ματιά πως η ‘ψαλίδα’ μεταξύ των κρίσεων των αριστερών και αυτών των δεξιών πολιτών μειώθηκε σε 12 από τα 13 ζητήματα, ενώ παρέμεινε σταθερή σε ένα μόνον ζήτημα. Αυτό σημαίνει, αντιστρόφως, ότι δεν αυξήθηκε σε κανένα ζήτημα.

Τα θέματα ή οι στάσεις στα οποία η διάκριση εξασθένησε περισσότερο εμφανίζονται στις περισσότερες εκ των διαστάσεων του πολιτισμικού φιλελευθερισμού, είτε πρόκειται για τα ζητήματα ηθών (ομοφυλοφιλία -11, εργασία των γυναικών -7), είτε για το ζήτημα του αυταρχισμού (ρόλος του σχολείου -8) είτε για το ζήτημα της παγκοσμιότητας (μετανάστευση -8) (Πίνακας 23).

Η μείωση της πολιτικής πόλωσης δεν πρέπει ωστόσο να αποκρύψει την εμμονή μιας διάκρισης εξαιρετικά δυνατής, και ανώτερης του μέσου όρου, σε ένα ορισμένο αριθμό δεδομένων.

Κατ’αρχήν στο πεδίο του οικονομικού φιλελευθερισμού, και κυρίως στο ζήτημα της εμπιστοσύνης στις επιχειρήσεις (διαφορά 31 μονάδων). Πρόκειται για το ζήτημα όπου η διάκριση παραμένει και σήμερα πολύ ισχυρή μεταξύ αριστερών και δεξιών.

Η διάκριση είναι εξίσου σημαντική σε κάποιες διαστάσεις της παγκοσμιότητας και του αυταρχισμού: μετανάστευση (διαφορά 21 μονάδων στην απάντηση «ενσωμάτωση»), επαναφορά θανατικής ποινής (διαφορά 17 μονάδων στην απάντηση «υπέρ»), αυστηρότητα των δικαστών (διαφορά 17 μονάδων στην απάντηση «πολύ επιεικείς»), ρόλος του σχολείου (διαφορά 15 μονάδων στην απάντηση «πειθαρχία και προσπάθεια»).

Θα σημειώσουμε, αντίθετα, την απουσία της διάκρισης πάνω στα ζητήματα που σχετίζονται με τους τρόπους ζωής ή τις οπτικές για την κοινωνία.

Το γεγονός πως ορισμένες ερωτήσεις στο εσωτερικό της ίδιας διάστασης δεν δείχνουν ούτε συγκλίνουσα εξέλιξη ούτε διατήρηση μιας ισχυρής αντίθεσης – το ευρωπαϊκό ζήτημα π.χ. στο εσωτερικό της παγκοσμιότητας, το Χρηματιστήριο ή ο ρόλος του Κράτους στο πεδίο του οικονομικού φιλελευθερισμού – δεν επιτρέπει να εξάγουμε σοβαρά συμπεράσματα πάνω στις ιδεολογικές συγκλίσεις των μεν και των δε.

Μπορούμε ωστόσο να πούμε ότι η παγκοσμιότητα παραμένει σήμερα περισσότερο ισχυρή στην αριστερά, παρά το γεγονός ότι και οι υποστηρικτές της δεξιάς προσχωρούν σε αυτήν λίγο-λίγο. Επίσης, ότι η δεξιά παραμένει πιο ενεργοποιημένη στα ζητήματα της αυταρχισμού και της μη-ανεκτικότητας, σε πείσμα της ισχυροποίησης ανάλογων απόψεων και στους υποστηρικτές της αριστεράς πάνω στα ζητήματα αυτά.

Ο φιλελευθερισμός στο πεδίο των ηθών – αν υποθεθεί ότι οι δύο ερωτήσεις που εξετάστηκαν επιτρέπουν ένα ασφαλές συμπέρασμα - δεν είναι πια ίδιον της αριστεράς.

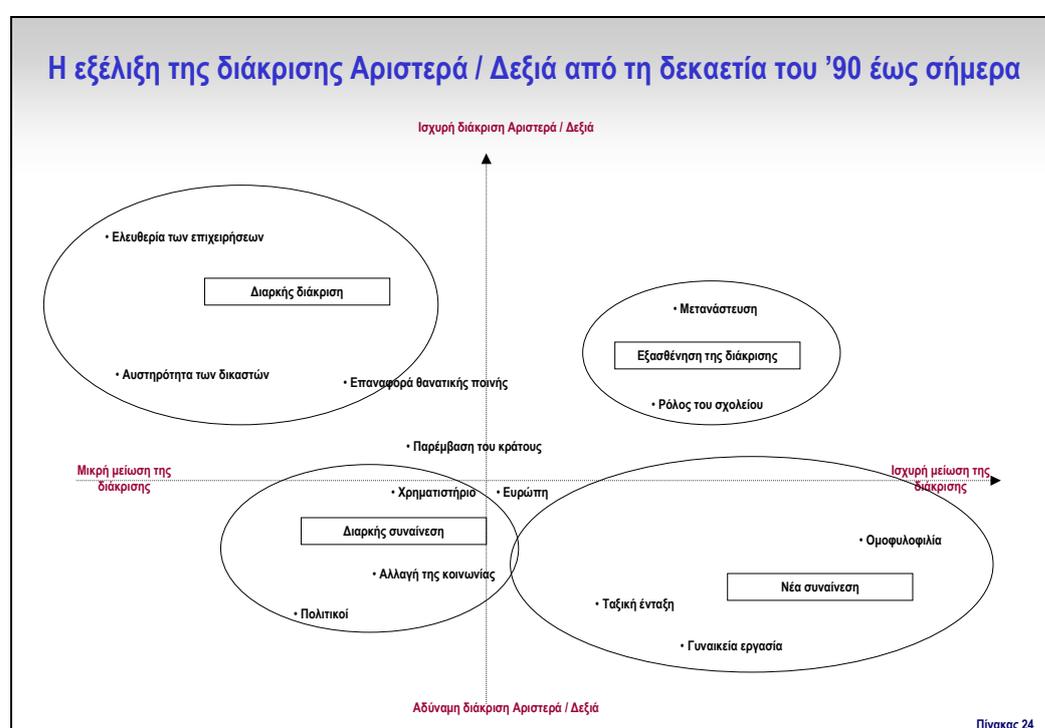
Σε ό,τι αφορά τέλος τον οικονομικό φιλελευθερισμό, η διατήρηση μιας ισχυρής διάκρισης στο ζήτημα των επιχειρήσεων, αλλά και η εξασθένησή της στο ζήτημα του Χρηματιστηρίου ή στο ζήτημα της παρέμβασης του κράτους λειτουργούν απαγορευτικά στο να εντάξουμε τους αριστερούς πολίτες στην κατηγορία των μη-φιλελεύθερων. Μπορούμε να υπογραμμίσουμε το ισχυρό τους αίτημα για κρατική

ρύθμιση, θυμίζοντας ωστόσο την επιθυμία κρατικών παρεμβάσεων και από τους δεξιούς πολίτες.

4. Η χαρτογράφηση της διάκρισης αριστερά / δεξιά

Επιχειρώντας να συνοψίσουμε και να αναπαραστήσουμε γραφικώς την ένταση, αλλά και την εξέλιξη της διάκρισης αριστερά / δεξιά κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, τοποθετήσαμε καθένα από τα 13 θέματα πάνω σε δύο άξονες (**Πίνακας 24**).

Τα 13 θέματα που εξετάστηκαν δεν ομαδοποιούνται βάσει των πέντε μεγάλων διαστάσεων, αλλά τοποθετούνται σε δύο άξονες που ορίζονται από τη μείωση σε σχέση με τη μέση μείωση το 2002 (11.8) και τη μέση εξέλιξη της μείωσης μεταξύ των ετών 1990-2002 (-4.8).

Αυτό μας επιτρέπει να διακρίνουμε τέσσερις ομάδες στάσεων και αντιλήψεων:

1. Αυτές για τις οποίες η διάκριση παραμένει πιο υψηλή από το μέσο όρο, «η διαρκής διάκριση» και είναι:
 - Η ελευθερία των επιχειρήσεων,
 - Η αυστηρότητα των δικαστών και της δικαιοσύνης σε βάρος μικρών πταισμάτων,
 - Η επαναφορά της ποινής του θανάτου
2. Αυτές για τις οποίες η διάκριση παραμένει ισχυρή, αλλά έχει σχετικώς εξασθενήσει και είναι:
 - Η μετανάστευση,
 - Ο ρόλος του σχολείου

3. Αυτές για τις οποίες η διάκριση ήταν ισχυρή ή λιγότερο ισχυρή και σήμερα πρακτικά έχει εξαλειφθεί («νέα συναίνεση») και είναι:
 - Η ομοφυλοφιλία
 - Η εργασία των γυναικών
 - Η ταξική ένταξη (το αίσθημα του ανήκειν σε κοινωνική τάξη)
4. Τέλος, υπάρχουν οι στάσεις που ήταν αδύναμες ή και ανύπαρκτες και που παραμένουν και σήμερα στην ίδια κατάσταση («διαρκής συναίνεση») και είναι:
 - Η εικόνα των πολιτικών,
 - Το αίτημα μετασχηματισμού της κοινωνίας.

Το συνολικό συμπέρασμα που μπορούμε να διατυπώσουμε είναι ότι η διάκριση αριστερά / δεξιά απέχει μακράν από το να θεωρηθεί εξαφανισμένη (ανύπαρκτη). Βεβαίως, δεν πρέπει να αγνοηθεί η δεδηλωμένη σύγκλιση μεταξύ υποστηρικτών της δεξιάς και υποστηρικτών της αριστεράς, κυρίως στα θέματα πολιτιστικού φιλελευθερισμού. Όμως σύγκλιση δεν σημαίνει εξομοίωση.

Ορισμένες από τις αλλαγές δεν είναι παρά προέκταση βαθύτερων κοινωνικών τάσεων (η άνοδος της ανεκτικότητας των ηθών, για παράδειγμα), ενώ άλλες αποτελούν συνέπεια συγκυριακών παραγόντων (ο παροξυσμός στο ζήτημα της ασφάλειας). Όποιες κι'αν είναι οι προοπτικές και ό,τι κι'αν δείχνει μια μακροσκοπική ανάλυση, δεν θα επαναλάβουμε το πόσο οι αριστεροί και οι δεξιοί πολίτες έχουν γνωρίσει βαθύτατες αλλαγές αυτά τα δέκα τελευταία χρόνια. Αν θα έπρεπε να κρατήσουμε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα των μεταλλαγών τους, θα επισημαίναμε αναμφίβολα το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας και το ζήτημα του αυταρχισμού. Διότι, αν οπωσδήποτε το πρώτο αναδεικνύει την εντεινόμενη επιθυμία να επιβεβαιωθεί η προσωπική ελευθερία του κάθε ατόμου να ζήσει όπως θέλει τη ζωή του, το δεύτερο μαρτυρά, αντίθετα, τη βούληση να προφυλαχτεί απέναντι στο γεγονός ότι η ελευθερία που ιδιοποιούνται ορισμένοι διαπράττοντας άνομες πράξεις μπορεί να ενοχλήσει την ελευθερία των άλλων. Έτσι, το 2002, η γνωστή φράση «η ελευθερία των μεν σταματά εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία των άλλων» διατηρεί όλη της την επικαιρότητα.

Αυτά τα δύο παραδείγματα επιβεβαιώνουν την τεράστια βούληση των γάλλων/ίδων να διεκδικήσουν τη μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία στο επίπεδο της ιδιωτικής σφαίρας και να απαιτήσουν, αντίθετα, μια πολύ μεγαλύτερη σταθερότητα στο επίπεδο των δημόσιων συμπεριφορών (στην κοινωνία), οι οποίες κατά τη γνώμη τους πρέπει να ρυθμιστούν.

Σύγκλιση λοιπόν, όχι όμως ταύτιση, αν δούμε τι διαχωρίζει ακόμη τους αριστερούς από τους δεξιούς: ρύθμιση της δράσης των επιχειρήσεων, θανατική ποινή, στάση απέναντι στη μικρο-παραβατικότητα... Και μιλάμε μόνο στη βάση των 13 θεμάτων στα οποία επικεντρώθηκε η παρούσα μελέτη. Θα μπορούσαμε να βρούμε πιθανώς και άλλα θέματα που θα εμφάνιζαν μια ακόμη δυνατότερη πόλωση.

Αυτό που προσπαθήσαμε να περιγράψουμε φαίνεται να αντιτίθεται στην κυρίαρχη άποψη της γαλλικής κοινωνίας που θεωρεί τη διάκριση αριστερά / δεξιά εκτός πραγματικότητας, αδύναμη «να εξηγήσει τις θέσεις των κομμάτων και των πολιτικών». Ωστόσο, αυτό που πιστεύουμε είναι ότι, στο σημείο αυτό δεν υπάρχει αντίφαση αν κατανοήσουμε ότι η διαπίστωση αυτή αφορά το πολιτικό σύστημα και τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο λειτουργεί. Οι πολίτες, μέσα από τις συνεχείς

εναλλαγές της εξουσίας, διαπιστώνουν ότι τόσο η δεξιά όσο και η αριστερά αποτυγχάνοντας να κυβερνήσουν με τρόπο διακριτό η μία από την άλλη, κατέληξαν να αποκρύπτουν πολλές από τις βασικές τους ιδεολογικές και πολιτικές απόψεις και να μη δίνουν καθαρές διεξόδους σε μια σειρά προβλημάτων. Θεωρούν έτσι δύσκολο να κατανοήσουν επακριβώς τι διαχωρίζει τα αριστερά από τα δεξιά κόμματα.

Όμως, αποδεχόμενοι ταυτόχρονα να αυτοτοποθετούνται στην κλίμακα αριστερά / δεξιά, εκδηλώνουν την προσήλωσή τους σε ένα σύνολο πολιτιστικών και συμβολικών αναφορών, αλλά και οικογενειακών και ιστορικών, που διατηρούν πάντοτε γι' αυτούς τη σημασία τους. Βεβαίως, εκδηλώνουν, μέσα από τις στάσεις τους όλο και περισσότερο μια ιδεολογική εγγύτητα. Όμως, εξακολουθεί να υπάρχει πάντοτε ένας αξιοσημείωτος αριθμός διαφορών, όπως είδαμε, και έπειτα, θα μπορούσε ναδειχθεί μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ αφενός μεν του άξονα αριστεράς / δεξιάς αφετέρου δε των νέων οικονομικών και κοινωνικών αντιθέσεων: ο μισθός στις μητέρες, οι φόροι, οι δημόσιες υπηρεσίες και ο ρόλος τους ...

Προκαλώντας κόμματα και πολιτικούς να διαχωριστούν καθαρά, οι εκλογείς εκδηλώνουν την ανάγκη που έχουν η αριστερά και η δεξιά να ξαναπεριβληθούν με αξίες ισχυρές και διαφοροποιήσιμες. Προφανώς, δεν επιθυμούν μια επιστροφή σε ένα διαρκή εμφύλιο πόλεμο που για πολλά χρόνια χαρακτήρισε τη γαλλική πολιτική ζωή. Η γαλλική κοινωνία, περισσότερο ομοιογενής σήμερα σε σχέση με τριάντα χρόνια νωρίτερα, με τεράστιο βαθμό διείσδυσης της μισθωτής εργασίας, πολύ πιο σφαιρικά πληροφορημένη, συνέκλινε χωρίς αμφιβολία στο επίπεδο των πολιτικών ηθών. Όμως, το εύρος των κοινωνικών ανισοτήτων, οι καινούργιες αντιθέσεις στη νέα οικονομική συγκυρία, το ζήτημα του Κράτους και ο ρόλος του, η νεανική παραβατικότητα, προκαλούν για τοποθετήσεις μη-συναινετικές. Και αυτή είναι η δυσκολία του σημερινού πολιτικού προσωπικού: χρειάζεται να ανιχνεύσει πάνω σε ποια θέματα θα εδράσει μια πραγματική διαφοροποίηση μεταξύ των πολιτικών χώρων και σε ποια η διάκριση αριστεράς / δεξιάς θα ήταν άχρηστη και ανεπίκαιρη.

Το πόσο χωρίζεται η δεξιά από την αριστερά, ή οι σοσιαλδημοκράτες από τους φιλελεύθερους, μικρή σημασία έχει για τον ορισμό της αντίθεσης. Το ουσιώδες είναι, οι απόψεις να έχουν σημασία, διακριτότητα και να υπηρετούν αναγνωρίσιμα ιδεολογικά στοιχεία. Από τη στιγμή που αυτά θα συμβούν, οι πολίτες ίσως ξαναβρούν το δρόμο προς τις κάλπες.